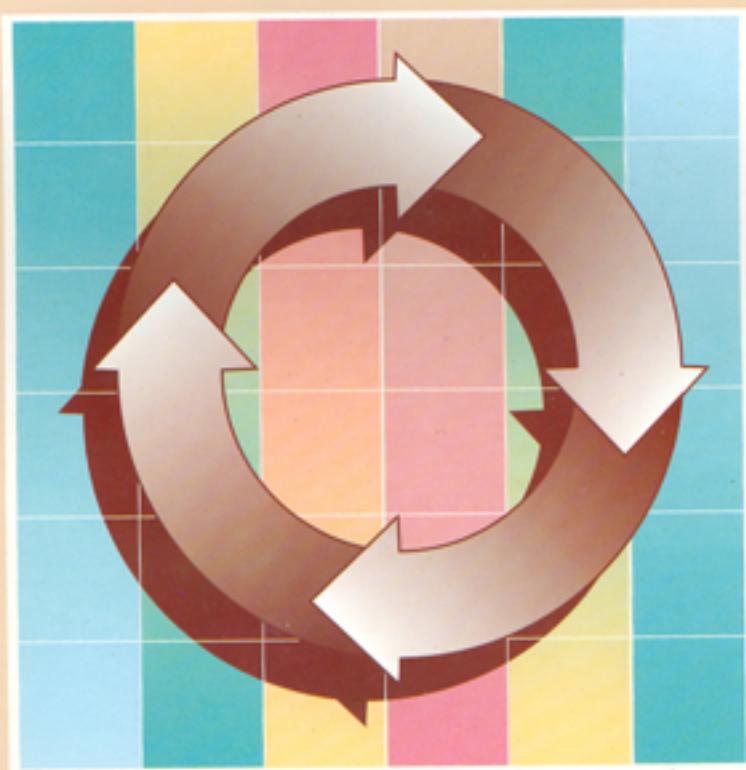

TÜRKİYE EKONOMİSİ 1994

1993 DEĞERLENDİRMESİ
1994 BEKLENTİLERİ

Bu Çalışma MÜSİAD'da
Araştırma Komisyonu ve Genel Sekreterya
Taraflından Hazırlanmıştır

ISBN 975-95370-3-6

Dizgi İç Düzen: Birim (0212) 532 51 79

Baskı: Prestij (0212) 565 76 65

Ö N S Ö Z

Günümüzde ülkelerin siyasi bağımsızlığı iktisadi gelişmişlik düzeyleri ile doğrudan bağlantılıdır. Ekonomik cephede başarılı olamayan bir ülkenin siyasi geleceği hatta toprak bütünlüğü bile tehdİYE girer.

Haberleşme ve bilgi teknolojisinin çok hızlı bir şekilde geliştiği ve uluslararası ekonomik yarışta belirleyici rol oynadığı günümüz şartlarında ülkeler arasında yoğun bir ekonomik rekabet söz konusuudur. Bu rekabette başarılı olmak için ülkemiz ekonomisinin üretim kapasitesi, teknolojik gücü ve verimliliği yüksek bir yapıya sahip olması zorunluluk arzetmektedir.

MÜSİAD, ülke ekonomisinin nabzını elinde tutan tüm Türkiye sathına yayılmış 1600'e yaklaşan sanayici ve işadamları üyeleri ile, uluslararası arenadaki kalkınma yarışında ülkemizin başarılı olması için çalışmalar yapmak üzere kurulmuştur.

Çalışmalarımızın en önemli unsurlarından birini oluşturan araştırma faaliyetlerimiz, ekonomimizin geliştirilerek daha ileriye götürülmesi hedefi doğrultusunda çeşitli sorunların incelenmesi ve çözüm önerilerinde bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu doğrultuda Haziran 92'de "Orta Büyüklükteki İşletmeler ve Bürokrasi" ve Ekim 93'de "KIT'lenme ve Özelleştirme" raporlarını yayınladıktan sonra, 1993 yılının ekonomik durum değerlendirmesi ile 1994 yılındaki bekłentileri ve ekonomik sorunlardaki çözüm önerilerimizi ortaya koyan bir araştırma raporu hazırlamış bulunuyoruz.

Bu raporumuzun amacı, ülkemiz ekonomisinin tarafsız bir şekilde résmeni ortaya koymak ve gittikçe ağırlaşan ekonomik sorunlara MÜSİAD'ın önerilerini ilgili merçilere ve kamuoyuna sunmaktır.

Bu arada, gittikçe ağırlaşan ekonomik sorunların çözümünde hükümet-sanayici diyaloguna ve işbirliğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğunu vurgulamak isterim.

MÜSİAD'ın "Türkiye Ekonomisi - 1994" raporunun ülkemizin ekonomik gelişme ve refah hedefi doğrultusundaki çalışmalarında yön verici bir rol oynayacağına olan inancım tamdır.

Saygılarımla,
Erol M. Yarar
MÜSİAD Genel Başkanı

içindekiler

Sayfa No.

ÖZET - DEĞERLENDİRME	IV
----------------------------	----

BÖLÜM I: EKONOMİNİN GENEL DENGESİ, GAYRI SAFİ MİLLİ HASILA, YATIRIMLAR VE İSGÜCÜ PİYASASI	1
1- Ekonominin Genel Dengesi	1
2- Büyüme Performansı	6
3- Yatırım Talebi	11
4- İşgücü Piyasası	14
BÖLÜM II: KAMU MALİYESİ, KAMU İKTİSADI TEŞEBBÜSLERİ - VE KAMU BORÇLANMASI	15
1- Konsolide Bütçe Gelişmeleri	15
2- Kamu Açıklarının Finansmanı	19
3- İşletmeci Kamu İktisadi Teşekkürleri	21
4- İç Borçlanma	22
5- Kamu Kesimine İlişkin 1994 yılı Program Hedefleri	25
BÖLÜM III: PARA, MEVDUAT VE KREDİ HAREKETLERİ	27
1- Emisyon ve Para Arzi	27
2- Mevduat Talebi	28
3- Kredi Stoku	31
4- Özel Finans Kurumları	33
5- Sermaye Piyasası	33
BÖLÜM IV: DIŞ EKONOMİK GELİŞMELER	35
1- Ödemeler Dengesi	35
a. Dış Ticaret Dengesi	35
b. Görünmeyen İşlemler Dengesi	36
c. Karşılıksız Transferler	36
d. Cari İşlemler Dengesi	36
e. Sermaye Hareketleri Dengesi	36
f. Resmi Rezervler Hesabı	36

Sayfa No

2- Döviz Gelir - Gider Dengesi	38
3- Dış Ticaretin Sektörel Dağılımı	39
4- Dış Ticaretin Bölgesel Dağılımı ve AT (AB) ile Gümrük Birliği	40
5- Uluslararası Rezervler	41
6- Dış Borçlanma	42
7- Yabancı Sermaye	43
8- Döviz Kurları	44
9- Altın Fiyatları	45
10- Dış Ödemeler Dengesine İlişkin 1994 Yılı Program Hedefleri	46
 BÖLÜM V: FİYAT HAREKETLERİ	 47
1- Genel Fiyat Düzeyindeki Artış	47
 BÖLÜM VI: MÜSİAD'IN 1994 YILI BEKLENTİLERİ VE ÖNERİLERİ	 50

TABLOLAR

Tablo 1: Makro Ekonomik Denge (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	2
Tablo 2: Makro Ekonomik Denge (1988 Reel Fiyatlarıyla, Milyar TL) ..	3
Tablo 3: Kesimlerarası Kaynak-Harcama Dengesi (1988 Sabit Fiyatlarıyla, Milyar TL)	4
Tablo 4: Toplam Tasarruflar (Cari Fiyatlar, Milyar TL)	4
Tablo 5: Dönemlere Göre GSMH Reel Büyüme Oranları (1988 Sabit Fiyatlarıyla)	7
Tablo 6: Gayri Safi Milli Hasila (Sabit Fiyatlarla, Cari Fiyatlarla, Dokuz Aylık)	8-9
Tablo 7: Reel Büyüme Hızı (1988 Sabit Fiyatlarıyla)	10
Tablo 8: Sektörel Katma Değer Artış Hızları (% - 1987 Sabit Üretici Fiyatlarıyla)	10
Tablo 9: Sabit Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)	11
Tablo 10: Özel ve Kamu Sabit Sermaye Yatırımları (GSMH'nin Yüzdesi Olarak)	12
Tablo 11: Sektörel İtibarıyla Yatırım Teşvikleri	13

Tablo 12: Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Dağılımı	13
Tablo 13: Konsolide Bütçe Performansı (Milyar TL)	16
Tablo 14: Konsolide Bütçedeki Başlıca Eğilimler (Yüzde)	18
Tablo 15: Kamu Kesimi Gelir - Gider Dengesi (Milyar TL.)	18
Tablo 16: Konsolide Bütçe Nakit Açığının Finansmanı (Milyar TL.)	19
Tablo 17: Kamu Açıklarının Finansmanı (Yüzde)	20
Tablo 18: Konsolide Bütçe Gelişmeleri (Cari Fiyatlar ve Milyar TL.) ...	20
Tablo 19: Özelleştirmeden Son 7 Yılda Elde Edilen Gelirler (milyon Dolar)	21
Tablo 20: İşletmeci KİT'lerde Gelir - Gider Dengesi	22
Tablo 21: İç Borç Stoku (Milyar TL)	23
Tablo 22: İç Borç Stokunun Alıcılara Göre Dağılımı	24
Tablo 23: İç Borç Stokunun Vade Yapısı (% Dağılımı)	24
Tablo 24: Para Arzi	28
Tablo 25: Toplam Konsolide Mevduat	29
Tablo 26: Dövizli Mevduat Hesapları	30
Tablo 27: Mevduatın Bankalararası Dağılımı (%)	30
Tablo 28: Toplam Kredi Stoku	31
Tablo 29: Mevduatın Krediye Dönüşüm Oranı (%)	32
Tablo 30: Merkez Bankası İç Kredi Genişlemesi	32
Tablo 31: Ödemeler Dengesi (Milyon Dolar)	37
Tablo 32: Döviz Gelir - Gider Dengesi (Milyon \$)	38
Tablo 33: Dış Ticaretin Sektörel Dağılımı (Milyon \$)	39
Tablo 34: Ülke Gruplarına Göre İthalat - İhracat (Milyon \$)	41
Tablo 35: Uluslararası Rezervler (Milyon \$)	42
Tablo 36: Dış Borç Stoku (Milyon \$)	43
Tablo 37: Döviz Kurları ve Enflasyondaki Yıllık Artış Oranları (%)	44
Tablo 38: Altın Fiyatları	45
Tablo 39: Dış Ticaret, Cari İşlemler ve Sermaye Hareketleri Dengesi (Milyon \$)	46
Tablo 40: Yıllık Enflasyon Hızı	48
Tablo 41: Aylık Fiyat Artışları	49
Tablo 42: İç Ticaret Hadleri	49

ÖZET - DEĞERLENDİRME

1993 yılı **milli gelirdeki büyümeye açısından hedeflerin aşıldığı bir yıl** olmuştur. % 5 oranındaki GSMH yıllık büyümeye hızı hedefine karşı, 1993'ün ilk 9 aylık gerçekleştirmeleri bu hedefin aşılacağı ve yılın tamamı için % 6,8 - 7 civarında bir büyümeyenin sağlanacağına işaret etmektedir. 1993 yılında kaydedilen hızlı büyümeye de temel bir etken olan sanayi sektörü üretimi yılın üçüncü çeyreği itibarıyla % 8,3'lük bir reel büyümeye göstermiş, yılın tamamı için de % 8,1 civarında artması beklenmektedir. Tarım sektöründe sıfır yakın büyümeye beklenirken, **sanayi üretimindeki artış, ihracat artışından ziyade büyük ölçüde dayanıklı tüketim malalarında** (özellikle otomotiv ve beyaz eşya sektörleri) gözlenen yoğun iç talep genişlemesinden kaynaklanmıştır. GSYİH'da 1993 yılında gözlenen hızlı artışta diğer bir etken de **ithalat vergilerinde gözlenen yüksek artıştır**. GSYİH içinde % 7'lük bir paya sahip bulunan ithalat vergileri, ithalattaki hızlı artışa bağlı olarak reel olarak kayda değer bir artış göstermiştir. Sanayi katma değerindeki artışa bağlı olarak hizmetler sektörü de geçen yıla oranla daha hızlı bir katma değer artışı sağlamıştır.

DIE'nin İmalat Sanayi Anketi, **İmalat sanayindeki kapasite kullanım oranının 1993 yılında arttığı ve yılın üçüncü çeyreği itibarıyla % 81'e yükseldiğini**, cari yılda ihracattaki yavaşlamaya bağlı olarak "**dış talep yetersizliği**" faktörünün tam kapasite kullanılmama nedenleri arasında nisbi önemini artttığını göstermektedir.

Ekonomindeki toplam yurtiçi talebin % 80'ine yakın bir kısmını teşkil eden **tüketim talebi 1993 yılında hızlı bir artış göstermiş**, tüketimde gözlenen hızlı genişleme cari yılda sağlanan yüksek oranlı milli gelir artışında ana etken olmuştur; kamu kesimi tüketim harcamaları % 7,6, **özel kesim tüketim harcamaları da % 14 civarında artış göstermiştir**.

Kamu sabit sermaye yatırımlarındaki % 2,5 luk gerilemeye karşı özel sektör yatırımlarında beklenen % 10,7 lik artış sonucu, toplam sabit sermaye yatırımlarının 1993 yılında % 4,9 artış göstermesi, **toplam sabit sermaye yatırımları içindeki özel kesim payının da % 57'ye yükselmesi beklenmektedir**. Özel kesim 1993 yılında tarım, imalat sanayi, konut, eğitim ve ulaşım gibi sektörlerde yatırımlarını artırırken, konut yatırımlarının özel kesim yatırımları içinde % 44,5 lik pay ile ilk sırayı, imalat sanayi yatırımlarının da % 24,5 pay ile ikinci sırayı aldığı görülmektedir. Diğer yandan, ulaşım-haberleşme ve enerji sektörleri kamu sabit sermaye yatırımları içinde ağırlıklı sektörler olurken, imalat sektörünün nisbi önemini daha da azalmıştır. **Bu durum kamu kesiminin imalat sanayi kesiminden çekilme ve altyapı yatırımlarında yoğunlaşma hedefiyle tutarlı bir gelişme olarak yorumlanabilir**. Ancak, kamu kesiminin boşaltığı imalat sanayi kesimine

özel sektörün yeterli ölçüde yatırım yapmaması ve korut yatırımlarına imalat sanayı yatırımlarından çok daha fazla önem vermesi, gelecekte üretken kapasitenin genişlemesi, istihdam, ihracat artışı, ödemeler dengesi vb. alanlarda ciddi problemler yaratacak bir eğilimdir. Teşvik belgesine bağlanan yatırım tutarı 1993'ün ilk 9 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine oranla cari fiyatlarla % 58'lik bir artış gösterirken, Marmara Bölgesi % 48,1'lik payla ilk sırayı, Doğu Anadolu Bölgesi de % 1,8'lik pay ile son sırayı almıştır. "Kalkınmadada Öncelikli Teşvikli Yatırımlar"ın toplam teşvikli yatırımlar içindeki payı 1993'de de gerilemeye devam etmiş, bu tür yatırımların payı % 13,8'e gerilerken bu yörelerdeki yatırımlar içinde imalat sanayinin payı da düşüş göstermiştir.

DIE verilerine göre, "açık işsizlik" 1993 yılında gerileme göstermiş ve Eylül ayı itibarıyle % 7,3 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türk ekonomisinde 1993 yılında gözlenen olumsuz gelişmelerden birisi dış ticaret ve cari işlemler açıklarında kaydedilen hızlı artışlar olmuştur. İhracat 1993'ün ilk 9 aylık döneminde geçen yıla oranla oldukça durgun bir artış seyri izlemiş ve sadece % 2'lük bir artışla 10,9 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. İhracat performansındaki yavaşlama; yılın aynı döneminde TL'nin dış değer kaybının yavaş seyretmesi (ve "TL'nin reel olarak değerlendirilmesi"); yurtiçi talepteki canlılık ve "ihraç edilebilir fazlalık" takı azalma; Türkiye'nin belli-başa ihracat pazarlarındaki resesyon ve talep durgunuğu, vb. etkenlerden kaynaklanmıştır.

İhracattaki yavaşlamaya karşı ithalatta olağanüstü bir artış gerçekleşmiş, ithalat ilk dokuz aylık dönemde % 30,7'lik artışla 21,7 milyar \$'a yükselmiştir. İthalatta gözlenen olağanüstü artışta; ham madde ithalatındaki önemli artış, "TL'nin aşırı değerlendirilmesi", OECD ülkelerindeki durgunluk sebebiyle döviz bazında ithal fiyatlarının gerilemesi ve bu ülkelerden oldukça uygun şartlarla sağlanan finansman imkânları vb. faktörler etken olmuştur.

Cari işlemler dengesi, dış ticaret hesabındaki olumsuz gelişmeler sonucu 1993 yılında geçen yıllara mukayese ile oldukça **büyük açıklar vermiştir**. 1993 yılının ilk 9 aylık döneminde **cari işlemler açığı** -geçen yılın aynı dönemine mukayese ile- % 520 artarak 4,8 milyar \$'a yükselmiştir.

Sermaye hareketleri hesabı: portföy yatırımlarındaki % 23, kısa vadeli sermaye girişindeki % 271 ve kredi kullanımındaki % 40'lık atışa bağlı olarak 7 milyar \$ fazlalık vermiştir. Göründüğü gibi; **cari işlemler açığının finansmanında kısa vadeli sermaye girişlerinin rolü büyük olup**, döviz bazında büyük çaplı yurt-içi/yurt-dışı faiz farkları bu girişleri hızlandıran etken olmuştur.

İhracatın toplam döviz gelirleri içindeki payı geçen yıla göre gerilerken, dış faiz ödemeleri toplam faiz giderlerinin % 9,5'ünü, toplam ihracat gelirlerinin ise % 24'ünü teşkil etmiştir. **İhracatın ithalatı karşılama oranı** 1992 yılında % 65'den

1993'ün ilk dokuz aylık döneminde % 50'ye gerilemiştir. Altın dahil net rezervler Eylül 1993 ortası itibarıyla 18,3 milyar \$'a yükselmiştir. Uluslararası rezervlerin artışında kısa vadeli sermaye girişi, portföy yatırımları ve dış kredi kullanımı etkin olmuştur.

Türkiye'nin dış borç stoku sürekli artış eğilimini 1993 yılında da sürdürmüştür, yıl ortası itibarıyla **toplum dış borç stoku** -geçen yıl sonuna göre % 7,8 artışla- 60 milyar \$'a ulaşmıştır. 1993'ün ilk 6 aylık döneminde kısa vadeli borçların toplamındaki payı % 22,7'den % 24'e yükselirken, bu gelişmede ticari banka ve diğer sektörlerin kısa vadeli dış borçlanmalarındaki artış etken olmuştur. Dış borçlardaki hızlı artış yanında, Türkiye'nin dış borç stokunun GSMH'ye oranı diğer gelişmekte olan ülke ortalamalarının üzerinde bulunmaktadır.

Yabancı sermaye girişlerinde 1993 yılında hissedilir bir azalma gözlenmiştir. Bu yavaşlamada; yabancı yatırımcıların 1995'te gerçekleşeceği belirtilen Gümüşkük Birliğinden yararlanarak yatırım yerine Türkiye'ye doğrudan ihracatı tercih etmesi, yatırımların Doğu Avrupa ve Çin gibi bölgelere yönelmesi gibi faktörlerin etken olduğu tahmin edilebilir.

1993 yılının ilk yarısında nisbi olarak yavaş seyreden kur artışları, daha sonraki aylarda hükümetin "reel devalüasyon" politikasına bağlı olarak hızlanma göstermiş. TL ilk on aylık dönemde \$'a karşı % 53, DM'ye karşı da % 47 civarında bir değer kaybına uğramıştır.

1993 yılının ilk 9 aylık gerçekleştirmelerine dayalı olarak, 1993 yılının tamamı için ithalatın 28,5 milyar \$, ihracatın ise 15,2 milyar \$ civarında gerçekleşmesi, buna bağlı olarak dış ticaret açığının 13,4 milyar \$'a, cari işlemler açığının ise 5 milyar \$'a ulaşması beklenmektedir. Sermaye hesabındaki fazlalığın ise geçen yıla oranla % 100 artış ile 7,3 milyar \$ civarında gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

Kasım ayı itibarıyle, % 70 düzeyine ulaşan enflasyon hızı, 1993 yılında da hedeflenen enflasyon hızının (% 45 civarında) çok üzerine çıktıığına işaret etmektedir. Kamu kesimi fiyat artışlarının yılın ilk çeyreğinde sınırlı tutulması, TL'nin diğer paralara karşı reel olarak değerlenmesi ve ithal fiyatlarının döviz bazında gerilemesi vb. nedenlere bağlı olarak ithal maliyetlerinin nisbeten düşük hızda artması sonucu 1993 yılının ilk yarısında gerileme eğilimine giren yıllık enflasyon hızı, daha sonraki aylarda dalgah bir artış trendi izleyerek Kasım ayı itibarıyle Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ne göre % 61,4, Tüketici Fiyat Endeksi'ne göre de % 69,6'ya ulaşmıştır. 1993 yılı sonu enflasyon hızının % 70 düzeyinde gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

Konsolide bütçeye ilişkin 7-8 aylık gelişmeler, 1993 yılı için öngörülen bütçe hedeflerinin gerçekleşmeyeceğine, bütçe açığının hedeflendiği şekilde 53,2 trilyon TL değil 122 trilyon TL civarında gerçekleşeceğini işaret etmektedir.

Öngörülen bütçe gelirlerinin gerçekleştirilmesine (ve hatta bir miktar aşılmasına) rağmen bütçe açığı hedefinin tutturulamamasında asıl etken, bütçenin gider performansı ile ilgili gelişmeler olmuştur. Harcamalarda öngörülenin üzerinde gerçekleşen artış büyük ölçüde faiz ödemeleriyle ilgili bulunmaktadır. Hükümet, borçlanmanın faiz maliyetini azaltmak ve ödemeleri daha uzun vadeye yaymak amacıyla iç borçlanma vadesini uzatmayı ve 1 yıla yaymayı planlamış, ancak bu hedefinde tümüyle başarılı olamayınca bunun bütçe giderlerine ilave maliyeti yaklaşık 35 trilyon TL civarında bir rakam olmuştur. Personel harcamalarında öngörülenin üzerinde gerçekleşen artış da bütçe gider hedeflerinin aşılmasında diğer bir etken olmuştur.

Faiz giderlerinin toplam bütçe harcamaları içindeki payı 1993 yılında kayda değer bir artış göstererek, 1992'de % 18,2'den 1993 sonu itibarıyle % 24,3'e yükselmesi beklenmektedir. Vergi gelirlerinin toplam harcamaları karşılama oranı geçen yıl % 64 düzeyinde iken, bu oranın 1993 yılı sonunda % 55'e gerilemesi beklenmektedir. Dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1993'de gerilerken, KDV oranlarındaki artışın da etkisiyle **dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının yükseltmesi % 52'ye ulaşması beklenmektedir.**

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği 1992 yılında GSMH'nın % 14,9'u oranında gerçekleşirken, bu oran faiz giderlerinin kontrol edilememesi sonucu 1993 yılında öngördüğü şekilde geri çekilememiş, ve yıl sonu itibarıyle % 16,3'e yükselmesi beklenmektedir. **Faiz giderleri hesaba katılmadığında, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH oranının 1992 yılında % 9,8'den, 1993'de % 7,5'a gerileyerek** belirli bir iyileşme sağlandığı söylenebilir.

Ancak bu durum kamu açıklarının kontrollünde faiz giderlerinin ne denli önem arzettiğine açık bir kanittır. İç ve dış borçlanmanın büyük boyutlara ulaşması ve borçlanmanın yüksek maliyetlerle yapılması nedeniyle **faiz giderleri toplam bütçe harcamalarının 1/4'üne ulaşmış olup**, bu gider kaleminin kısa vadede kontrolü de oldukça zor gözükmektedir.

KİT açıklarında geçen yıla mukayese ile cari fiyatlarla % 28 oranında bir artış olmakla birlikte, **sabit fiyatlarla gözlenen azalma olumlu bir gelişme** olarak değerlendirilebilir. Ancak bu olumlu gelişme KİT'lerdeki verimlilik artışından ziyade maliyet artışlarının sık aralıklarla ve hemen tümüyle KİT satış fiyatlarına yansıtılması şeklindeki fiyatlama politikalarından kaynaklanmaktadır.

İç borç stoku, kamu açıklarındaki hızlı artış ve yüksek iç borç faiz yüküne bağlı olarak **hızlı artış eğilimini 1993 yılında da sürdürmüştür**. Net iç borç stoku, 1992 yılı sonunda 181 trilyon 952 milyar TL'den, % 35 artışla Temmuz 1993 sonu itibarıyle 245 trilyon 961 milyar TL'ye, Ağustos sonu itibarıyla da 280 trilyon TL'ye yaklaşmıştır.

Net tahvil ve bono kullanımının toplam mevduattaki değişim oranının 1992'de % 59,6'dan 1993'te % 152'ye ulaşması beklenmektedir. Diğer bir ifade ile, marginal mevduat artışlarının bütünüyle kamu açıklarının finansmanına yönelmesi yanında, mevcut mevduat fon kaynağının da kredilendirme faaliyetinden kamu açıklarının finansmanına kaydığı, ve **Türk bankacılık sisteminin giderek bir "borç bankacılığı" na dönüştüğü görülmektedir.**

Son 2-3 yıldır ekonomideki likidite fazlasını döviz piyasasına müdahale ve açık piyasa işlemleri yoluyla massetmeye çalışan Merkez Bankası, piyasaya karşı giderek artan borçluluğunu azaltmak amacıyla yönelik olarak 1993 yılında açık piyasa satışlarını azaltmış, bunun sonucu emisyon yılın ilk 10,5 aylık döneminde geçen yıla oranla daha hızlı bir genişleme göstererek Kasım ayı ortası itibarıyle 65,7 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Dar tanımlı para arzi (M1) ilk 10 aylık dönemde % 60 oranında genişleme gösterirken, vadeli mevduattaki yavaşlama sonucu geniş tanımlı para arzi (M2) geçen yıla oranla daha yavaş bir artış göstermiştir.

Geçen yılın ilk on aylık döneminde nominal olarak % 47 civarında artış gösteren toplam konsolide mevduat, 1993 yılının benzer döneminde % 34,5lik artış gösterirken, aynı dönemde gerçekleşen % 60 düzeyindeki enflasyon hızının da altında kalarak reel olarak gerilemiştir. TL mevduatlarında gözlenen yavaşlamada, diğer bazı alternatif yatırım araçlarının (borsa, hazine bonosu, devlet tahvili vb.) daha yüksek reel gelirler sağlama, bankaların VDMK gibi finansal araçlara yönelik fon toplaması ve döviz tevdiyat hesaplarındaki hızlı artış gibi faktörler etken olmuştur. **Döviz tevdiyat hesaplarının toplam mevduatındaki payı 1993 yılında da artmaya devam etmiş, bu tür mevduatların toplamındaki payı % 50'ye ulaşmıştır.**

Geçen yılın ilk 10 aylık döneminde % 65 artış gösteren mevduat banka kredileri 1993 yılının benzer döneminde % 82'lik bir genişleme göstermiştir. En yüksek artış mevduat banka kredilerinde gözlenirken, Merkez Bankası kredileri geçen yıla oranla daha yavaş genişleyerek % 67,5'luk bir artış göstermiştir. Kamu bankaları topladıkları mevduatın % 77'sini krediye dönüştürürken, yurtdışı mevduat yanında yurtdışı piyasalarдан da borçlanma yoluna giden özel bankalar topladıkları mevduatın % 77 fazlası kredi kullandırılmıştır.

Gerek İstanbul Menkul Kıymetler Borsası fiyat endeksi ve gerekse işlem hacmindeki gelişmeler, **1993 yılının sermaye piyasaları ve borsa açısından çok hareketli bir yıl olduğunu** işaret etmektedir. İstanbul Menkul Kıymetler Borsasındaki günlük ortalama işlem hacmi 1992 yılında 500 milyar TL düzeyinde gerçekleşirken, 1993'un son aylarında 2 trilyon TL'yi aşmıştır. Borsa endeksi 1993 yılında % 400'ün üzerinde artış göstererek, en yüksek gelir sağlayan yatırım alanı özelliğine sahip olmuştur.

MÜSİAD'IN 1994 YILI İÇİN ÖNERİLERİ VE BEKLENTİLERİ

- * 1994 yılında sabit fiyatlarla tarımın % 2,5 , sanayinin % 4,5 , hizmetlerin % 4 ve sonuçta genel ekonominin % 4,5 oranında büyüyeceğini tahmin ediyoruz.
- * Sıhhatlı bir ekonomik büyümeye, dünya pazarlarında rekabet gücüne sahip sanayilerin gelişmesine yönelik büyümeydir. ABD ve Japonya gibi dünya ticaretinde birinci ve üçüncü sırada gelen ülkelerde ihracatın Gayri Safi Milli Hasla içindeki payının sırasıyla % 9 ve % 11 olduğu gözönünde tutulursa, ülke içinde tüketim potansiyeli olmayan ürünlerin ihraç edilmesini beklememek gereklidir. Bundan dolayı ihrac edilecek mallar için önce ülke-çi tüketim talebi arttırmalıdır.
- * Yıllar itibarıyle yatırımların yavaşlaması sonucu mevcut kapasite sınırlarına gelmiş olup, sürdürülebilir (sustainable) ihracata dayalı büyümeyin sağlanması için rekabet gücü yüksek sektörlerde ilave kapasite, tevzi/modernizasyon yatırımlarına ağırlık verilmelidir.
- * Kamunun, imalat sanayinden çekilmekte olması olumlu bir gelişme olup, teknoloji ve birikim olarak özel sektörün daha iyi yapabileceği belirli altyapı alanlarından da (enerji, ottoyollar, limanlar, havallimanları gibi) çekilmesi gereklidir.
- * Özel sektörün yaptığı konut yatırımları, imar ve şehirlesme çarpıklığını da önlemek için "uydu şehirler" kurulması alanına yönlendirilmelidir.
- * Büyük şehirlerdeki yoğunlaşmayı önlemek için yatırımlar ve tesvikler ülkenin değişik bölgelerinde sanayi altyapısı ve birikimi ile üniversite bulunan şehirlere (Konya, Kayseri, Eskişehir, Malatya, Diyarbakır, Gaziantep vb. gibi) yönlendirilmelidir. Böylece değişik bölgelerde "cazibe merkezleri" kurulması nüfusun daha iyi yayılmasını sağlayabilecektir.

Bu arada, yapımı süren üçüncü otomobil fabrikasına ek olarak, kurulma izni verilen iki otomobil fabrikasının da İstanbul hinterland'ında (Kocaeli, Sakarya) kurulması bu bölgedeki aşırı nüfus yoğunlaşmasını daha da artıracagından iç bölgelere kaydırılmalan sağlanmalıdır.

- * Türk sanayinin % 50'sinden fazlasının ve bankacılığın % 70'inin kamu ağırlıklı olduğu bir ekonomik yapıda özelleştirme zorunludur. Özelleştirme, bununla beraber, bütçe açıklarını kapamak için değil, verimliliği artırrarak ülke ekonomisine katma değer sağlamaya ve refah düzeyini yükseltmeye yönelik bir düşünce içinde yapılmalıdır.

Özelleştirmede para kimden gelirse gelsin anlayışı yerine, üretim (bankacılıkta hizmet), yeni teknoloji getirme ve istihdam açısından en iyi teklif veren ciddi, dürüst ve tecrübeli müteşebbisler tercih edilmelidir.

Özelleştirmede 100 milyar dolar gelir hedeflenirken son 19 yılda yalnızca 2 milyar dolar gelir elde edilmesi, özelleştirme hedefinde yalnızca % 2'lik bir başarı sağlandığını göstermektedir. Özelleştirme için belirli bir zaman süresi (24 ay, 36 ay gibi) tesbit edilmeli ve bu süreç içinde bitirilmelidir.

- * **Gittikçe artan işsizliği önlemek için hem özel hem de kamu kesiminde yarırm gün (part-time) çalışma yasallaştırılmalıdır.**
- * Genel katma bütçeli idarelerde personele yapılan ödemeler net olarak hesaplanmalı, böylece personel ve diğer cari harcamalardan önemli parasal tasarruflar sağlanmalıdır.
- * 1994 yılı programında öngörülen bütçe açıklarının daha yüksek düzeylerde gerçekleşebileceği ve açıklanan iç faiz oranlarının da oluşturacağı baskı nedeniyle daha yüksek oranda Merkez Bankası finansmanına başvurulacağı, parasal genişlemenin daha hızlı seyredeceği tahminlerine bağlı olarak; **enflasyonun 1994 yılında daha da hızlanacağı ve % 75 civarında gerçekleşeceğini tahmin ediyoruz.**
- * İhracattaki durgunluk ve ithalat patlamasıyla dış ticaret açığı ve cari işlemler açığının hızla artması, turizm gelirleri ve yabancı sermaye gelirlerinin istikrarlı döviz kaynakları olmadığını, ve ancak **ihracat artışı yoluyla istikrarlı bir cari işlemler dengesinin kurulabileceğini** ortaya koymuştur. Bu nedenle ekonomik politikada ihracata dayalı üretim artışına öncelik verilmelidir. İthalat gereksinimini asgariye indirecek stratejiler üretilmeliidir.
- * İhracatı teşvik ederken uluslararası ticaret kurallarına aykırı olan dolayısız parasal teşvikler değil, daha üretim aşamasında ve girdilerin maliyetini azaltacak teşvik araçları uygulanmalıdır.
- * **Ihracat teşvikleri** daha ziyade dış ticaret esneklikleri fazla olan **küçük ve ortaboy sanayi işletmelerinde (KOBİ'ler)** arzu edilen sonuçları doğurabilir. Türkiye'de ilk 500 büyük şirketin 1992 yılı satışları içinde ihracatın payı % 10'un altındadır. Hatta tekstil ve demir-çelik şirketleri hariç bırakılırsa bu oran % 4'ün altına inmektedir. **Halbuki ilk 500'den sonra gelen 250 şirketin cirosu içinde ihracatın payı % 20'dir.** Bu şirketlerin bazlarında ihracat/satış oranı % 50-70 arasında değişmektedir.
- * Ayrıca üretiminin % 20-49'unu ihrac eden firmalarda çalışanlardan kesilen gelir vergisi % 50 oranında indirilmeli; üretiminin % 50 ve daha fazlasını ihrac eden firmalarda ise gelir vergisi stopajı tamamen kaldırılmalıdır.

- * 1994 yılında ihracatın 17 milyar dolar, ithalatın 32 milyar dolar ve dış ticaret açığının 15 milyar dolar (ihracatın ithalatı karşılama oranı % 53,1) dolayında olacağını tahmin ediyoruz.
- * Döviz kurları artışında bugüne kadar ki uygulamanın devam edeceğini düşünmek yanlış olmaz. **1994 yılı sonunda 1 ABD doları = 24.000 TL, 1 Alman Markı = 13.300 TL olacaktır.**
- * Dış borçlanma hızla artarken, dış borçlanmanın maliyeti de hızla artmaktadır (Japonya piyasalarında Japon Yeni üzerinden borçlanmada görüldüğü gibi). Bundan dolayı iç borçlanmada olduğu gibi dış borçlanmada da “para bulayım da nereden olursa olsun” anlayışından kesinlikle vazgeçilmeli, sağlam ve rasyonel bir borç yönetimi oluşturulmalıdır.
- * Türkiye “ne pahasına olursa olsun, AT'na gümrük birliği yoluyla bağlanayım” yanlısına düşmüş görünüyor. Bu da pazarlık gücünü kaybettirmekte, AT giderek sertleşen bir tutumla tüm taleplerini empoze etmeye çalışmaktadır. Türkiye AT'la ticari ilişkilerini tercihli statüde tutmalıdır; ilişkilerin gümrük birliği temelinde olmasının Türk ekonomisine şu anda yarardan çok, zararı dokunacaktır.

Çünkü rekabet için şartlar eşit değildir; Avrupa sanayi 150 yıllık bir sınai altyapı ve birikime, yüksek teknolojik seviyeye sahipken, Türk sanayinin en fazla 25-30 yıllık bir birikimi vardır. Bu arada finansman, hammadde ve malzeme, enerji gibi girdi maliyetlerinde Türk sanayi çok dezavantajlı konumdadır. Bu şartların eşitlenmesi zorunludur.

BÖLÜM I

EKONOMİNİN GENEL DENGESİ, GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA, YATIRIMLAR VE İŞGÜCÜ PİYASASI

1. EKONOMİNİN GENEL DENGESİ

Ekonomideki toplam kaynaklar, Gayrisafi Milli Hasila (GSMH) ve dış açıklardaki hızlı artışa bağlı olarak 1993 yılında önemli bir artış kaydetmiştir. 1992 yılında reel olarak % 7,4 artış gösteren toplam kaynakların; GSMH'daki % 6,8 ve dış açıklardaki % 166 lik reel artış tahminine bağlı olarak 1993 yılında % 12,4 oranında genişlemesi olması beklenmektedir. Toplam kaynakların % 8,3'ünü dış açıklar yoluyla yurtdışından elde edilen kaynaklar oluşturmuştur (Bu oran 1992 yılı için % 3,4 idi). Cari fiyatlarla toplam kaynakların nominal olarak % 75 artışla 1 katrilyon 373,5 trilyon TL'ye ulaşması beklenmektedir.

Ekonomideki toplam yurtçi talebin % 80'ine yakın bir kısmını teşkil eden **tüketim talebi** 1993 yılında hızlı bir artış sergilemiş, tüketimde gözlemlenmiş hızlı genisleşme cari yılda sağlanan yüksek oranlı milli gelir artışında ana etken olmuştur. Kamu kesimi tüketim harcamaları % 7,6, özel kesim tüketim harcamaları da % 14 oranında reel artış göstermiştir. Tüketim talebi bir önceki yıla oranla daha hızlı artarken, bu hızlı artışta otomotiv, beyaz eşya vb. dayanıklı tüketim mallarındaki yoğun talep genişlemesi önemli bir rol oynamıştır.

Toplam yatırımların 1993 yılında % 9,5 civarında reel bir artış gösterdiği tahmin edilmektedir. Bu artışla sabit sermaye yatırımlarının payı % 95, stok değişimlerinin (çalışmalarının) payı da % 5 olmuştur. Toplam sabit sermaye yatırımları (bir önceki yıla oranla) daha hızlı artmış, bu artışta özel kesim sabit sermaye yatırımlarındaki geçen yıla mukayese ile gözlenen belirgin hızlanma belirleyici bir etken olmuştur. Özel kesim sabit sermaye yatırımları % 10,6 artarken, kamu kesimi sabit sermaye yatırımlarının 1993 yılında % 2,5 oranında gerilemiş olduğu tahmin edilmektedir. Bunun sonucu olarak; toplam sabit sermaye yatırımları içinde son yıllarda tutarlı bir biçimde artan özel kesim payının 1992'de % 54'ten 1993'de % 57'ye yükselmesi beklenmektedir.

Stoklarda 1993 yılında gözlenen artış, kamu kesimi stoklarında gözlenen kayda değer azalışa karşı, özel sektör stoklarındaki % 42'lik artıştan kaynaklanmıştır.

Tablo 1: MAKRO EKONOMİK DENGЕ (Cari Fiyatlarla, Milyar TL)

	1994 (I)	1993 (II)	1992
TOPLAM KAYNAKLAR			
GSMH	2.214.877	1.377.546	785.957
Dış Açık	2.135.712	1.321.955	779.482
TOPLAM KULLANIMLAR	2.214.877	1.377.546	785.957
TOPLAM TÜKETİM	1.899.632	1.065.562	611.017
Kamu	401.184	246.857	136.732
Özel	1.298.488	818.705	474.285
TOPLAM SABIT SERMAYE YATIRIMLARI	432.805	295.973	173.370
Kamu	203.707	127.006	79.025
Özel	239.098	168.969	94.346
STOK DEĞİŞMELERİ	22.380	16.012	1.549
Kamu	4.449	-2.812	-6.602
Özel	17.930	18.623	6.222

Kaynak: DPT

(1) 1993 Gerçekleşme Tahmini

(2) 1991 Programı

Tablo 2: MAKRO EKONOMİK DENGE (1988 Reel Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1988 Reel Fiyatlarıyla Milyar TL		YÜZDE DEĞİŞME %		
	1994 (1)	1993 (2)	1992	1994	1993
TOPLAM KAYNAKLAR	144.243	138.683	123.381	4.0	12.4
GSMH	132.682	127.160	119.064	4.3	6.8
Dış Açık	11.361	11.523	4.317	-1.4	166
TOPLAM KULLANIMLAR	144.243	138.683	123.381	4.0	12.4
TOPLAM TÜKETİM	111.639	107.738	95.120	3.6	13.2
Kamu	12.834	12.179	11.314	5.1	7.6
Özel	98.804	95.559	83.807	3.4	14.0
TOPLAM SABİT					
SERMAYE YATIRIMLARI	31.210	29.403	28.020	6.1	4.9
Kamu	12.157	11.877	12.184	-2.3	-2.5
Özel	19.053	17.526	15.836	8.7	10.8
STOK DEĞİŞMELERİ	1.395	1.545	240	-9.59	540
Kamu	277	252	1.018		
Özel	1.118	1.795	1.258	-37.7	42

Kaynak: DPT

(1) 1993 Gerçekleşme Tahmini

(2) 1994 Program

Kamu kesimi; "tasarruf açığı olan kesim" olma özelliğini 1993 yılında devam etti, bu kesimin tasarruf açığı (tasarruf-yatırım farkı) cari yılda bir önceki yıla göre reel bir artış göstermiştir. 1988 sabit fiyatlarıyla 16,3 trilyon TL düzeyindeki kamu tasarruf açığına karşı, özel kesimin 4,8 trilyon TL civarında tasarruf fazlası verdiği tahmin edilmektedir. Büyük boyutta "tasarruf açığı" veren kamu kesimi iç borçlanma yoluyla özel kesimden net kaynak transferi yaparken, diğer yandan dış borçlanma yoluyla da kaynak temini yoluna gitmektedir. Kamu kesiminin açıklarını kapatmak için fon piyasalarında özel kesimle rekabete girmesi, kullanılabilir fon kaynakları üzerinde büyük bir talep baskısı yaratmakta, piyasada oluşan yüksek fon maliyetleri özel kesim yatırım talebini olumsuz yönde etkilemektedir.

Tablo 3: KESİMLERARASI KAYNAK - HARCAMA DENGESİ
 (1988 Sabit Fiyatlarıyla, Milyar TL)

	1992	1993 (1)	1994 (2)
KAMU KESİMI			
Kamu Harcanabilir Gelir	9.728	7.465	9.014
Kamu Tüketimi	11.314	12.179	12.804
Kamu Tasarrufu	-1.585	-4.714	-3.790
Kamu Yatırımı	11.166	11.625	12.434
Kamu (Tasarruf-Yatırım Farkı)	-12.751	-16.339	-16.224
ÖZEL KESİM			
Özel Harcanabilir Gelir	109.336	119.695	123.866
Özel Tüketim	83.807	95.559	98.834
Özel Tasarruf	25.529	24.136	25.033
Özel Yatırım	17.094	19.321	20.171
Özel (Tasarruf-Yatırım Farkı)	8.434	4.815	4.863

(1) Yılısonu gerçekleşme tahmini

(2) 1994 Programı

1993 yılında özel tasarrufların GSMH'ya olan oranının (özel tasarruf oranı) geçen yıla oranla nisbi bir artış göstererek % 24'e ulaştığı, kamu tasarruf oranının ise -% 1,4'ten -% 4,7'ye gerilediği (yani açık oranının 3 katından daha fazla artmış olduğu) tahmin edilmektedir. Bunun sonucu (kamu+özel) tasarruf oranının 1992'de % 21,6'dan 1993'de % 19,3'e gerilemesi beklenmektedir.

Tablo 4: TOPLAM TASARRUFLAR (Cari Fiyatlar, Milyar TL)

	1992	1993 (1)	1994 (2)
Özel Tasarruflar	179.598	318.618	513.872
Kamu Tasarrufları	-11.154	-62.224	-77.793
Toplam Tasarruflar	168.445	256.394	436.080
GSMH	779.462	1.321.955	2.135.712
Özel Tasarruf/GSMH (%)	23,0	24,0	24,0
Kamu Tasarruf/GSMH (%)	-1,4	-4,7	-3,6
Toplam Tasarruf/GSMH (%)	21,6	19,3	20,4

(1) Gerçekleşme tahmini,

(2) Program Hedefi

1994 yılı programı; (1988 sabit fiyatlarıyla) GSMH'nin % 4,5 büyümesi ve dış açığın 1993 yıldakine yakın bir düzeyde gerçekleşmesine bağlı olarak, ekonomideki toplam kaynakların reel olarak % 4'lük bir artış göstermesini öngörmektedir.

1994 programı yurtçi tüketim talebinde de önemli bir yavaşlama öngörmekte olup, 1993 yılında % 13,2 artış göstermesini tahmin edilen toplam tüketim harcamalarının (gerek kamu ve gerekse özel kesim tüketim talebindeki yavaşlamaya paralel olarak) % 3,6 oranında artması beklenmektedir.

1993 yılında gerilediği tahmin edilen kamu sabit sermaye yatırımlarının 1994 yılında % 2,3 oranında reel bir artış göstermesi, buna karşın 1993 yılında % 10,6 arttığı tahmin edilen özel sabit sermaye yatırımlarının 1994 yılında yavaşlayarak % 8,7 oranında artış göstermesi beklenmektedir. Özel kesim yatırım talebinde 1994 yılında beklenen nisbi yavaşlamayı, toplam efektif talep artışında beklenen yavaşlama ve cari yılda yapılan kapasite artırımlarının 1994'de devreyi girmesi ile ortaya çıkabilecek kapasite fazlası vb. faktörlerle izah etmek mümkündür.

1994 yılında stoklarda nisbi bir gerileme öngörlülmekte olup, bu gerilemenin büyük ölçüde özel kesim stoklarındaki erimedenden kaynaklanması beklenmektedir.

1994 programı, kamu tasarruf açığının daraltılması alanında belirgin bir iyileşme öngörmemekte, özel kesim tasarruf fazlasının da reel olarak 1993 düzeylerinde gerçekleşmesini tahmin etmektedir. Toplam tasarruf oranında ise 1 puanlık bir artış beklenmektedir.

2. Büyüme Performansı

1993 yılı büyümeye açısından hedeflerin aşıldığı bir yıl olmuştur. Yüzde 5 oranındaki GSMH yıllık büyümeye hızı hedefine karşı, 1993'ün ilk 9 aylık gerçekleştirmeleri bu hedefin rahatlıkla aşılacağını ve % 6,8 civarında bir büyümeye elde edileceğine işaret etmektedir.

1992'de yıllık bazda % 5,9 düzeyinde bir artış gösteren GSMH (Gayri Safi Milli Hasıla), 1993'ün ilk üç aylık dönem itibarıyla % 5,8, ikinci üç aylık dönem itibarıyla % 12,9, üçüncü üç aylık dönem itibarıyla da % 7,9 luk bir artış göstermiştir.

Tarım sektörü, yılın ilk çeyreğinde % 4,2, ikinci çeyreğinde % 4,8 daralma göstermiş, üçüncü çeyrek itibarıyla bu sektörde sıfır büyümeye kaydedilmiştir. Tarım sektöründe gözlenen gerileme, hububat üretimindeki artışa karşın yaşı sebze/meyva üretiminde gözlenen azalmadan kaynaklanmıştır. Tarım sektöründeki katma değer artışının, 1992 yılında kaydedilen % 3,7 lik artışa karşı, 1993'ün tamamı için % 0,1 düzeyinde gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

1993 yılında kaydedilen hızlı büyümeye temel bir etken olan sanayi sektörü üretiminin cari yılda % 8,1 düzeyinde artış göstermesi beklenmektedir. 1992 yılında % 5,8 büyümeyen sanayi sektörü katma değeri - imalat sanayiinde kaydedilen üretim artışlarına bağlı olarak- 1993 yılının ilk çeyreğinde % 2,7, ikinci çeyreğinde % 12,6, üçüncü çeyreğinde de % 8,3 luk bir büyümeye kaydetmiştir. **İmalat sanayii üretim artışı büyük ölçüde dayanıklı tüketim mallarında gözlenen yoğun iç talepten kaynaklanmıştır.** Devlet İstatistik Enstitüsü'nce yapılan İmalat Sanayi Anketi, imalat sanayinde kapasite kullanım oranının Ocak-Mart döneminde % 77'den, Nisan-Haziran döneminde % 78,4'e, Temmuz-Eylül döneminde ise % 80,6'ya ulaştığını göstermektedir. İmalat sanayiinde kapasite kullanımıyla ilgili diğer ilgi çekici bir husus da, cari yılda ihracattaki yavaşlamaya bağlı olarak "**dış talep yetersizliği**" faktörünün tam kapasite kullanılamama nedenleri arasında **nisbi önemini arttırmış bulunmasıdır.** Sözkonusu arakete göre en yüksek kapasite kullanımına sırasıyla % 94,5 kapasite kullanım oranı ile taş-toprak sanayi, % 83 ile metal sanayi ve % 81,5 ile kimya ve orman ürünleri sektörlerinde ulaşılmıştır.

Sanayi katma değerdeki artışa bağlı olarak hizmetler sektörü de 1993 yılında hızlı bir genişleme göstermektedir. 1992 yılında % 5,8 büyümeyen hizmetler katma değerinin 1993 yılında % 7,8 oranında büyümesi tahmin edilmektedir.

Türk ekonomisindeki konjonktür dalgalarlarının önemli bir belirleyicisi olan inşaat sektörü 1993 yılında reel bir büyümeye göstermiştir. Yılın ilk çeyreğinde % 2 büyümeyen bu sektör, ikinci çeyrekte % 6,3, üçüncü çeyrekte de % 6,4 luk bir büyümeye hızına ulaşmıştır.

Gayri Safi Yurtiçi Hasila'da 1993 yılında gözlenen hızlı artışta diğer bir etken de, ithalat vergilerinde gözlenen yüksek artıştır. 1993 yılının ilk 6 aylık dönemi itibarıyla GSYİH içinde % 6,9'luk bir paya sahip bulunan ithalat vergisi ilk 6 ay itibarıyla % 59,5'luk reel bir büyümeye göstermiştir. Diğer bir ifade ile, GSYİH'daki hızlı artış, kısmen ithalattaki patlamaya bağlı olarak ithalat vergilerindeki büyük artıştan kaynaklanmıştır.

1993'ün üçüncü üç aylık dönemi itibarıyla % 7,4 büyümeye gösteren Gayri Safi Yurtiçi Hasila yanında, net dış alım faktör gelirlerinde gözlenen yüksek artış sonucu Gayrisafi Milli Hasila % 7,9 luk bir artışa ulaşmıştır.

1994 yılı programı; artan dış açıklar ve dış borçluluğun kontrol altına alınması, iç talebin denetlenerek enflasyonun yavaşlatılması gibi amaçlara bağlı olarak ekonominin daha yavaş büyümemesini öngörmektedir. Buna göre; tarım sektöründe % 3, sanayi sektöründe % 5,4, hizmetler sektöründe % 4,8'lük bir büyümeye sonucu Gayrisafi Yurtiçi Hasila'nın % 4,7, Gayrisafi Milli Hasila'nın ise % 4,5 oranında büyümeyi hedeflemektedir. 1994 programı, büyümeyen kaynakları arasında ihracat ve sabit sermaye yatırım talebinin nisbi payını arttırırken, tüketimin payını azaltmayı öngörmektedir. Diğer bir ifade ile, **1994 yılında büyümeyenin daha fazla oranda ihracat ve yatırım artışına, daha az oranda tüketim artışına dayandırılması hedeflenmektedir.**

Tablo 5: DÖNEMLERE GÖRE GSMH REEL BÜYÜME ORANLARI (%) (*)

DÖNEM	1991	1992	1993
I. ÜÇ AY	-1,1	6,8	5,8
II. ÜÇ AY	-0,6	5,4	12,9
III. ÜÇ AY	2,7	5,8	7,9
IV. ÜÇ AY	-0,8	6,2	-
GSMH YILLIK BÜYÜME HIZI:	0,3	5,9	(TAHMİN) 6,8

(*) 1988 Sabit Fiyatlarıylı

Tablo 6: GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (G.S.M.H.)
 (Sabit Fiyatlarla; faaliyet kollarına ve
 1987 yılı üretici fiyatlarına göre; dokuz aylık)

	GSMH - milyon TL.		Sektör Payı (%)		Gelişme hızı (%)
	1992	1993	1992	1993	
1. TARIM	11.795.030	11.644.714	17,2	15,0	-1,3
A. Çiftçilik ve Hayvancılık	10.988.335	10.976.948	16,1	14,9	-0,1
B. Ormancılık	628.722	477.517	0,9	0,6	-24,0
C. Balıkçılık	177.971	190.252	0,3	0,3	6,9
2. SANAYİ	17.741.636	19.142.783	25,9	25,9	7,9
A. Madencilik ve Taşocakçılığı	1.205.321	1.112.805	1,8	1,5	-7,7
B. İmalat Sanayi	14.810.763	16.145.458	21,6	21,9	9,0
C. Elektrik, Gaz, Su	1.724.551	1.884.368	2,5	2,6	9,3
3. İNŞAAT SANAYİ	4.246.517	4.469.658	6,2	6,1	-5,3
4. TİCARET	14.070.780	15.873.829	20,6	21,2	11,4
A. Toptan ve Perakende Ticaret	12.580.038	14.022.373	18,3	19,0	11,6
B. Özel Lokanta Hizmetleri	1.510.741	1.651.656	2,2	2,2	9,3
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	8.239.057	8.894.463	12,0	12,0	8,0
6. MALİ KURULLUSLAR	1.832.292	1.813.292	2,7	2,6	-1,0
7. KONUT SAHİPLİĞİ	1.617.130	3.713.212	5,3	5,0	27
a. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	1.556.353	1.851.469	2,3	2,2	6,1
b. (+) İZAFİ BANKA HİZMETLERİ	1.572.303	1.554.389	2,3	2,1	-1,1
10. SEKTÖRLER TOPLAMI	61.526.490	65.449.110	89,9	88,6	6,4
11. DEVLET HİZMETLERİ	3.185.852	3.244.317	4,7	4,4	1,8
12. KAR AMACI OLMIYAN ÖZEL HİZMET KURULLUSLARI	205.580	293.259	0,4	0,4	27
13. TOPLAM (10+11+12)	64.997.841	68.986.685	94,9	93,4	6,1
14. İTHALAT VERGİSİ	2.844.278	3.881.808	4,2	5,0	35,5
15. G.S.Y.J.H. (ALICI FİYATLARIYLA) (13+14)	67.842.118	72.868.493	98,1	98,6	7,4
16. DIŞ ALEM NET FAKTÖR GELİRLERİ	619.251	1.003.150	0,9	1,4	62,0
A. Diğer Alemden Gelen	2.575.870	3.144.820	3,8	4,3	22,1
B. Diğer Alemde Giden	1.956.626	2.141.665	2,9	2,9	9,5
17. G.S.M.H. (ALICI FİYATLARIYLA) (15+16)	68.461.999	73.871.644	100,0	100,0	7,9

GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA (G.S.M.H.)

(Cari Piyatlarla; faaliyet kollarına ve üretici fiyatlarına göre; dokuz aylık)

	GSMH - milyon TL		Sektör Payı (%)		Gelişme hızı (%)
	1992	1993	1992	1993	
1. TARIM	126.886.710	206.533.943	17,1	16,9	62,8
A. Çiftçilik ve Hayvancılık	119.447.666	194.611.564	16,0	15,9	64,3
B. Ormancılık	5.462.579	7.339.958	0,7	0,8	34,4
C. Balıkçılık	2.978.463	4.582.421	0,4	0,4	54,0
2. SANAYİ	182.401.984	312.862.363	24,5	24,8	71,5
A. Madencilik ve Taşçakıraklı	12.045.514	16.722.457	1,8	1,9	38,3
B. İmalat Sanayi	152.445.568	264.564.153	20,5	20,8	73,5
C. Elektrik, Gaz, Su	17.910.903	31.575.753	2,4	2,5	76,3
3. İNŞAAT SANAYİ	47.884.775	82.204.622	6,4	6,5	71,7
4. TİCARET	139.225.295	243.865.135	18,8	19,2	75,2
A. Toplu ve Personele Ticaret	121.829.297	213.875.226	16,4	16,8	75,6
B. Otel, Lokanta, Hizmetler	17.396.088	29.988.910	2,3	2,4	72,4
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	89.398.065	147.832.946	12,0	11,8	65,4
6. MALİ KURULUŞLAR	26.577.336	47.936.851	3,8	3,7	78,1
7. KONUT SAHİPLİĞİ	28.796.203	47.354.431	3,9	3,7	64,4
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	16.172.909	27.431.270	2,2	2,2	69,6
9. (-) İZAFİ BANKA HİZMETLERİ	29.301.310	54.816.114	3,9	4,3	87,1
10. SEKTÖRLER TOPLAMI	628.041.998	1.060.605.345	84,6	83,5	68,9
11. DEVLET HİZMETLERİ	79.830.893	140.016.374	10,7	11,0	75,8
12. KAR AMACI OLMAYAN ÖZEL HİZMET KURULUŞLARI	2.470.559	3.929.058	0,3	0,3	59,0
13. TOPLAM (10+11+12)	710.143.450	1.204.550.777	95,7	94,9	69,6
14. İTHALAT VERGİSİ	26.269.213	52.847.334	3,5	4,2	101,2
15. G.S.Y.LH (ALICI FİYATLARIYLÀ) (13-14)	736.412.663	1.257.398.111	99,2	99,0	70,7
16. DİS ALEM NET FAKTOR GELİRLERİ	6.001.324	12.454.584	0,8	1,0	107,5
A. Dış Akımından Gelen	23.544.234	41.627.074	3,2	3,3	78,1
B. Dış Akımına Giden	17.542.908	29.473.090	2,4	2,3	68,0
17. G.S.M.H (ALICI FİYATLARIYLÀ) (15+16)	742.413.998	1.269.852.095	100,0	100,0	71,0

Tablo 7: REEL BÜYÜME HIZI (*)

SEKTÖRLER	1993		
	I. ÜÇ AY	II. ÜÇ AY	III. ÜÇ AY
Tarım	-4,2	-4,6	0,0
Sanayi	2,7	12,8	8,3
İnşaat	2,0	6,3	6,4
Ticaret	5,3	16,7	11,3
Ulaştırma-Haberleşme	6,3	9,8	7,5
Mali Mıcaat	-1,3	0,8	-1,0
Konut Sahipliği	2,8	2,6	2,6
Ser., Mes. ve Hiz.	9,2	9,1	5,7
Devlet Hiz.	2,3	1,0	2,3
Kâr Amacı Olmayan Kuruluşlar	7,1	9,3	1,5
İthalat Vergisi	4,6	50,9	50,6
GAYRISAFI YURTİÇİ HASILA	3,4	10,8	7,4
GAYRISAFI MILLİ HASILA	4,2	11,0	7,9

(*) 1988 Sabit Fiyatlarıyla

Tablo 8: SEKTÖREL KATMA DEĞER ARTIŞ HİZLARI (%)
(1987 Sabit Üretici Fiyatlarıyla)

SEKTÖR	1994 YILI PROGRAM HEDEFİ	1993 YILI GERÇEKLEŞME		
		TAHMİNİ	1992	1991
TARIM	3,0	0,1	3,7	1,2
SANAYİ	5,4	8,1	5,8	2,7
HİZMETLER	4,6	7,8	5,9	3,9
HİZMETLER (N)	4,5	6,5	5,3	3,7
GAYRISAFI YURTİÇİ HASILA (Piyasa Fiyatlarıyla)	4,7	6,6	5,5	1,0
GAYRISAFI MILLİ HASILA (Piyasa Fiyatlarıyla)	4,5	5,8	5,9	0,5

(1) İthalat Vergisi hesaba katılmaksızın elde edilen Hizmetler Sektörü Katma Değer Artışı

KAYNAK: Devlet İstatistik Enstitüsü

Devlet Planlama Teskilatı

3. YATIRIM TALEBİ

Özel kesim yatırım talebindeki artışa bağlı olarak 1993 yılında toplam yatırımların reel olarak % 9,5, sabit sermaye yatırımlarının ise % 4,9 oranında artması beklenmektedir. Kamu sabit sermaye yatırımlarındaki % 2,5'luk gerilemeye karşı özel sektör yatırımlarında beklenen % 10,7'lük artış sonucu, toplam sabit sermaye yatırımları içinde özel kesim payının % 57'ye yükselmesi, kamu kesimi payının ise % 43'e gerilemesi tahmin edilmektedir.

1993 yılında özel kesimin tarım, imalat sanayi, konut, eğitim ve ulaşırma gibi sektörlerde yatırımlarını arttırmış olduğu tahmin edilmektedir. **Yapılan tahminler, konut yatırımlarının özel kesim sabit sermaye yatırımları içinde % 44,5'luk pay ile birinci sırayı aldığına, bunu % 24,5'lik pay ile imalat sanayi yatırımlarının takip ettiğine işaret etmektedir.**

Ulaşırma-haberleşme ve enerji sektörleri kamu sabit sermaye yatırımları içinde ağırlıklı sektörler olurken, **imalat sektörünün nisbi önemi daha da azalmıştır.** Bu durum kamu kesiminin imalat sektöründen çekilme ve altyapı yatırımlarında yoğunlaşma hedefiyle tutarlı bir gelişme olarak yorumlanabilir. Ancak özel sektör yatırımları içinde imalat sektörünün, konut sektörünün yarısı kadar bir pay alması son derece sıhhatsız bir gelişmedir.

Tablo 9: SABİT SERMAYE YATIRIMLARININ SEKTÖREL DAĞILIMI

(Cari Fiyatlarıla, Milyar TL)

SEKTÖR	1994 PROGRAM HEDEFİ			1993 GERÇEKLEŞME TAHMİNİ		
	KAMU	ÖZEL	TOPLAM	KAMU	ÖZEL	TOPLAM
Tanıt.	22.004	11.009	33.013	14.281	9.639	20.921
Madenolojik	5.548	2.817	8.365	3.716	1.657	5.372
İmalat	6.245	69.708	75.953	4.130	41.942	46.072
Enerji	32.654	8.466	41.120	18.450	13.396	19.846
Ulaşırma	57.392	51.767	119.158	46.763	30.256	77.019
Turizm	3.698	6.717	10.415	2.027	4.190	6.225
Konut	4.572	125.080	129.653	2.828	74.775	77.604
Eğitim	19.055	1.728	20.783	11.048	1.057	12.105
İşgül	7.973	3.625	11.598	4.673	2.052	6.725
Diğer Hizmetler	34.656	8.152	42.808	19.089	4.993	24.082
TOPLAM	203.797	289.068	492.865	127.004	168.969	295.974

Tablo 10: ÖZEL VE KAMU SABİT SERMAYE YATIRIMLARI
 (GSMH'nın Yüzdesi Olarak)

Yıl	Kamu (%)	Özel (%)
1989	12,3	10,2
1990	12,5	9,8
1991	12,2	10,4
1992	10,2	13,0
1993 (1)	9,3	13,7
1994 (2)	9,1	14,0

(1) Gerçekleşme Tahmini

(2) 1994 Program Hedefi

Teşvik belgesine bağlanan yatırım tutarı 1993'ün ilk 9 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine oranla % 58'lik nominal artışla cari fiyatlarla 81 trilyon 236 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Yatırım teşviklerinin sektörel dağılımı incelendiğinde; sanayi sektörünün (imalat, enerji, madencilik) payında artış, tarım ve hizmetler sektörlerinin payında ise azalma gözlenmektedir.

Yatırım teşvigine bağlanan sektörler arasında birinci sırayı % 68 pay ile imalat sanayi alırken, bunu % 24 pay ile hizmetler sektörü takip etmiştir.

1993'ün ilk 9 aylık döneminde teşvikli yatırımlar içinde en büyük payı komple yeni yatırımlar (% 65,6 pay) alırken, bunu tevzi yatırımları (% 24 pay) ve modernizasyon yatırımları (% 4,4) takip etmiştir.

Yatırım teşviklerinin bölgeler itibarıyle dağılımı incelendiğinde, **Marmara Bölgesi'nin % 48,1 ile en büyük payı, Doğu Anadolu Bölgesi'nin de % 1,8 ile en düşük payı aldığı** görülmektedir. Diğer yandan "Kalkınmada Öncelikli Teşvikli Yatırımlar"ın toplam teşvikli yatırımlar içindeki payındaki gerileme eğilimi 1993 yılında da sürmüştür, bu tür yatırımların payı % 13,8'e gerilerken, bu yerelerdeki yatırımlar içinde imalat sanayisinin payı da düşüş göstermiştir.

Döviz kazandırıcı faaliyetlerin teşviki kapsamında 1993'ün ilk 9 aylık döneminde 4 milyar dolarlık döviz tahsisine karşılık, 11,3 milyar dolarlık ihracat ve döviz taahhüdü alınmıştır.

Tablo 11: SEKTÖRLER İTİBARIYLA YATIRIM TEŞVİKLERİ

SEKTÖR	TEŞVİK BELGE SAYISI		PROJE TUTARI (Cari Fiyatları Milyar TL)	
	1993 (1)	1992 (1)	1993 (1)	1992
Tanım	22	24	1.070	663
Madencilik	79	63	3.302	1.486
İmalat	1.045	1.003	55.000	34.079
Enerji	17	10	2.021	1.124
Hizmetler	407	454	19.843	14.040
TOPLAM	1.570	1.554	81.236	51.389

(1) İlk 9 aylık dönem

Tablo 12: YATIRIM TEŞVİKLERİİNİN BÖLGESEL DAĞILIMI

BÖLGE	1991 (milyar TL.)	(toplamın % si)	1992 (milyar TL.)	(toplamın % si)	1993 (1) (milyar TL.)	(toplamın % si)
Marmara	11.918	31,2	28.574	55,5	39.097	48,1
İç Anadolu	6.684	17,5	7.062	13,7	13.026	16,0
Ege	4.120	10,8	4.900	9,5	8.560	10,5
Akdeniz	4.416	11,6	4.269	8,3	6.795	8,4
Karadeniz	1.865	4,9	3.811	7,0	6.744	8,3
Doğu Anadolu	1.673	4,4	833	1,6	1.470	1,8
Doğu Anadolu	4.793	12,5	1.158	2,2	2.681	3,3
Çok Bölgesel	2.705	7,1	996	1,9	2.663	3,3
TOPLAM	38.175	100,0	51.393	100,0	81.236	100,0

(1) Ocak-Eylül Dönemi

1994 yılı programı, toplam sabit sermaye yatırımlarında cari fiyatlarla % 66,5, sabit fiyatlarla da % 4,9'luk bir artış öngörmektedir. Kamu yatırımlarının % 2,3 oranında reel bir artış göstermesi ve tarımsal altyapı, eğitim, sağlık ve enerji sektörlerine ağırlık verilmesi hedeflenmektedir. Yüzde 8,7 oranında artması beklenen özel sektör yatırımları içinde en büyük payı yine % 43,2 pay ile konut yatırımlarının alması, bunu % 24 ile imalat sanayinin ve % 18 pay ile ulaşırma sektörü yatırımlarının takip etmesi beklenmektedir.

4. İŞGÜCÜ PİYASASI

Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre, "açık işsizler'in sayısı 1993 yılı başından bu yana % 18 oranında gerileyerek Eylül ayı itibarıyla yaklaşık 636.000 düzeyinde gerçekleşmiştir (% 7,3).

1994 yılı programı açık işsizlik oranının % 8,1'e yükselmesi, "gizli işsizlik" oranının da % 7,7 olmasıyla toplam işsizlik oranının % 15,8 olması öngörülmektedir.

Gittikçe artan işsizliği önlemek için hem özel hem de kamu kesiminde yarım gün (part-time) çalışmanın yasallaştırılması zorunludur.

BÖLÜM II

KAMU MALİYESİ, KAMU İKTİSADİ TEŞEBBÜSLERİ VE KAMU BORÇLANMASI

1. KONSOLİDE BÜTÇE GELİŞMELERİ

1993 yılı programı toplam vergi gelirlerinde % 70,4, vergi dışı gelirlerde de % 30 artış öngörmüştü. Buna göre konsolide bütçe açığının 53,2 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi ve konsolide bütçe açıklarının GSMH'ya oranının % 4,3'e indirilmesi hedeflenmiştir.

Ancak konsolide bütçeye ilişkin en son gelişmeler, bütçe hedeflerinin gerçekleşmeyeceğine, bütçe açığının 53,2 trilyon TL değil 122 trilyon TL civarında gerçekleşeceğini, bütçe açıklarının GSMH'ya olan oranının ise % 9 düzeyine çıkacağına işaret etmektedir.

Konsolide bütçe gelirleri yılın ilk 7 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine mukayese ile % 101 oranında artışla 170,6 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Dolaylı vergiler % 76, dolaylı vergiler % 94, vergidışı gelirler % 230 oranlarında artış göstermiştir. Dikkat çekici bir husus, **dolaylı vergilerin toplam gelirler içindeki payı azalırken, dolaylı vergi gelirlerinin dolaylı vergi gelirlerini aşmasıdır.**

Yılın ilk 7-8 ayındaki gelişmeler, diğer gelir kalemlerinde önemli bir sapma olmasına karşın fon gelirlerinde hedefin gerisinde kalınması sebebiyle, toplam bütçe gelirlerinde hedefin bir miktar gerisinde kalınacağına işaret etmektedir. Sosyal güvenlik kurumlarının prim tahsilatında karşılastıkları zorluklara karşı artan ödemeye

yükümlülükleri sosyal fonlardaki açığı arttırmıştır. Kasım ayında KDV oranlarında yapılan artışlar (ve daha önce % 20 oranında KDV'ye tabi mal ve hizmet listesinin genişletilmesi) dolaylı vergilerde, asgari Kurumlar Vergisi uygulamasının da dolaylı vergilerde hedefin bir miktar aşılacağı intihâni vermektedir.

Bütçe açığı hedefinin tutturulamamasında asıl etken, bütçenin gider performansı ile ilgili gelişmeler olmuştur.

Bütçe harcamaları yılın ilk 7 aylık döneminde % 109 artışla 222,1 trilyon TL'ye ulaşmıştır. Cari harcamalar (büyük ölçüde personel harcamaları) % 76 artışla 96,5 trilyon TL'ye, yatırımcı harcamalar % 93 artışla 22,4 trilyon TL'ye, % 45'ini faiz ödemelerinin teşkil ettiği transfer harcamaları da % 159,2 artışla 103,2 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Tablo 13: KONSOLİDE BÜTÇE PERFORMANSI

	OCAK-TEMMUZ (milyar TL)		YÜZDE DEĞİŞME	(milyar TL)
	1992	1993		
GELİRLER	170.629	84.776	-101,3	173.449
Dolaylı Vergiler	63.563	36.097	-76,1	71.613
Dolaylı Vergiler	64.128	33.059	-49,0	70.255
Vergi-Dipi Gelirler	38.786	11.743	-230,3	31.539
Diğer Gelirler	4.152	3.877	-7,1	5.842
HARCAMALAR	222.133	106.303	-109,0	223.055
A) CARI	96.520	54.885	-75,9	113.102
Personel	85.122	48.934	-76,0	93.088
Diğer Cari	10.338	5.951	-74,7	20.014
B) YATIRIM	22.426	11.802	-93,9	32.166
C) TRANSFERLER	10.3187	39.816	159,2	77.767
Faiz Ödemeleri	46.603	24.166	-52,9	40.258
Diğer Borç Faiz Ödemeleri	13.545	8.440	-110,0	9.753
İç Borç Faiz Ödemeleri	33.058	17.717	-88,6	30.545
KİT'lere transfer	14.212	3.445	-712,6	8.170
Diğer transferler	42.371	12.201	-247,3	29.299
BÜTÇE DENGESİ	-51.504	-21.527	-109,3	-43.606
EMANET VE AVANS (net)	3.053	3.307	-192,3	-12.017
NAKİT DENGESİ	-48.450	-248.834	-95,1	-55.623

KAYNAK: HDTM, Başlica Ekonomik Göstergeler, Ekim 1993

Harcamalarda öngörülenin üzerinde gerçekleşen artış büyük ölçüde faiz ödemeleriyle ilgili bulunmaktadır. Hükümet, borçlanmanın faiz maliyetini azaltmak ve ödemeleri daha uzun vadeye yaymak amacıyla iç borçlanma vadesini uzatmayı ve 1 yıla yaymayı planlamış, ancak bu hedefinde tümüyle başarılı olamayınca bunun bütçe giderlerine ilave faiz maliyeti yaklaşık 35 trilyon civarında bir rakam olmuştur.

Personel harcamalarında öngörülenin üzerinde gerçekleşen artış da bütçe gider hedeflerinin aşılmasında diğer bir etken olmuştur.

Bu gelişmeler sonu sonunda açığı geçen yılın aynı dönemine göre % 140 artısla, ilk 7 aylık dönemde 51,5 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

Vergi gelirlerinde % 80,9 ve vergi-dışı normal gelirlerde % 31,9 artış ile toplam kamu gelirlerinin 1993 yılının tamamı için % 78 artısla 360 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi tahmin edilmektedir. Bütçenin gider kısmında; cari harcamaların % 80,5, yatırım harcamalarının % 72 ve transfer harcamalarının % 100 artışı sonucu toplam harcamaların % 80,8 artısla 576 trilyon TL düzeyine ulaşması beklenmektedir. Bütçe gelir ve gider kalemlerindeki bu gelişmeler sonucu bütçe gelir-gider farkının geçen yıla göre % 85,3 artısla - 216 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

Konsolide bütçedeki bazı önemli eğilimler de şöylece özetlenebilir:

- * **Faiz giderlerinin toplam bütçe harcamaları içindeki payı 1993 yılında kayda değer bir artış göstererek, 1992'de % 18,2 den 1993 sonu itibarıyla % 24,3'e yükselmesi beklenmektedir.**
- * **Yatırım harcamalarının toplam harcamalara oranının 1992'de % 13,2 den 1993'de % 11'e; personel harcamalarının payının ise % 42,4'den % 34,6'ya gerilemesi beklenmektedir.**
- * **Vergi gelirlerinin toplam harcamaları karşılama oranı geçen yıl % 64 düzeyinde iken, bu oranın 1993 yılında % 55'e gerilemesi tahmin edilmektedir.**
- * **Vasıtazız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı 1993'de gerilerken, KDV oranlarındaki artışın da etkisiyle vasıtazlı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının yükselterek % 52'ye ulaşması beklenmektedir.**

Tablo 14: KONSOLİDE BÜTÇEDEKİ BAŞLICA EĞİLİMLER (Yüzde)

	1994 (1)	1993 (2)	1992 (3)	1991	1990
Faiz / Toplam Harcamalar	26,8	24,3	18,2	16,5	20,6
Yatırım / Toplam Harcamalar	10,5	11,2	13,2	13,2	13,2
Personel / Toplam Harcamalar	32,4	34,6	42,4	37,8	39,4
Vergi gelirleri / Toplam Harcamalar	57,8	55,0	63,9	60,4	67,6
Vasıtatsız Vergiler / Toplam Vergiler	45,8	48,2	50,4	52,3	52,1
Vasıtalı Vergiler / Toplam Vergiler	54,2	51,8	49,5	47,7	47,9
Net Tahvil-Büro Kullanımı /					
Toplam Mevduataki Değisme (%)	—	152,7	59,6	37,3	45,1
Tahvil (1 yıl vadeli) Ortalaması					
Faiz Oranı (%)	—	83,13	75,36	72,07	51,94

(1) 1994 Programı

(2) 1993 Gerçekleşme Tahmini

(3) Geçici

(4) 1993 yılı için ilk 7 aylık dönem

(5) 1993 yılı Temmuz sonu itibarıyle

KAYNAK: 1994 PROGRAMI

Tablo 15: KAMU KESİMI GELİR-GİDER DENGESİ (Milyar TL)

	1994 (1)	1993 (2)	1992
Vergiler	622.509	349.349	193.077
Dolaylı Vergiler	247.874	143.248	80.264
Dolaysız Vergiler	969.906	202.565	110.778
Senet Vergileri	8.637	3.537	2.036
Vergi Dışı Normal Gelirler	34.984	19.463	14.753
Faktör Gelirleri ve Sosyal Förflar	5.523	-8.827	5.778
TOPLAM KAMU GELİRLERİ	663.016	359.985	202.053
Çari Harcamalar	401.164	246.857	136.732
Yatırım Harcamaları	208.245	124.393	72.373
Sabit Semaye	203.797	127.004	79.025
Stok Değişimi	4.449	-2.612	-6.652
Transfer Harcamaları	316.685	174.702	87.234
Stok Değişim Fiyatı	40.587	29.982	22.206
TOPLAM KAMU HARCAMALARI	966.682	575.933	318.545
GELİR-HARCAMA FARKI (BORÇLANMA GEREĞİ)	303.666	215.946	116.492

(1) 1994 PROGRAM HEDDEFİ

(2) 1993 GERÇEKLEŞTİRME TAHMINİ

2. KAMU AÇIKLARININ FİNANSMANI

Konsolide bütçe nakit açığı 1993'ün ilk 7 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine oranla % 95 artarak 48,5 trilyon TL düzeyine ulaşmıştır. Nakit açığının finansmanında tahvil yoluyla borçlanmanın ve Merkez Bankası'ndan Kısa Vadeli borçlanmanın nisbi önemi azalırken, dış borçlanmanın ve Hazine Bonosu yoluyla Kısa Vadeli Borçlanmanın nisbi önemi artmıştır. Konsolide bütçe nakit açığının finansmanı için yapılan net dış borçlanma geçen yıla oranla 5 katın üzerinde artarken, Hazine Bonosu yoluyla borçlanma da 7 kat civarında artış göstermiştir.

Kamu Kesimi Borçlanma Gereği 1992 yılında GSMH'nın % 14,9'u oranında gerçekleşirken, bu oran faiz giderlerinin kontrol edilememesi sonucu 1993 yılında öngörüldüğü şekilde geri çekilememiş, ve yıl sonu itibarıyla % 16,3'e yükselmesi beklenmektedir. Faiz giderleri hesaba katılmadığında, Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSMH oranının 1992'de % 9,8'den 1993'de % 7,5 gerileyerek belirli bir iyileşme sağlandığı söylenebilir. Bu durum kamu açıklarının kontrollünde faiz giderlerinin ne denli önem arzettiğine açık bir kanıttır. **İç ve dış borçlanmanın büyük boyutlara ulaşması ve borçlanmanın yüksek maliyetlerle yapılması nedeniyle faiz giderleri toplam bütçe harcamalarının 1/4'üne ulaşmış olup, bu gider kaleminin kısa vadede kontrolü oldukça zor gözükmektedir.**

Net tahvil ve bono kullanımının toplam mevduattaki değişime oranının 1992'de % 59,6'dan 1993'de % 152'ye ulaşması beklenmektedir. Diğer bir ifade ile, marjinal mevduat artışlarının bütünüyle kamu açıklarının finansmanına yönelik olması yanında, mevcut mevduat Fon kaynağının da kredilendirme faaliyetinden kamu açıklarının finansmanına kaydığı, ve Türk Bankacılık sisteminin gerek bir "Borç Bankacılığı"na dönüştüğü görülmektedir.

Tablo 16: KONSOLİDE BÜTÇE NAKIT AÇĞININ FİNANSMANI (MİLYAR TL)

	OCAK-TEMMUZ		YÜZDE DEĞİŞME	1992
	1993	1992		
NAKİT AÇĞI:	-48.450	-24.834	95,1	55.623
FINANSMANI:	48.450	24.834	95,1	55.623
a) (Net) DİŞ BORÇLANMA	7.066	1.114	534,3	3.833
b) (Net) İÇ BORÇLANMA	2.252	8.812	-73,9	15.406
c) KISA VADELİ BORÇLANMA	49.201	16.590	-74,7	41.389
Merkez Bankası (net)	5.164	11.163	-53,7	17.411
Hazine Bonosu (net)	44.037	5.427	711,4	23.978
d) DİĞER	-10.069	-1.482	579,4	-5.107

KAYNAK: İİDTM - Basılıca Ekonomik Göstergeler (Ekim 1993)

Tablo 17: KAMU AÇIKLARININ FİNANSMANI * (Yüzde)

	1994 (*)	1993 (**)	1992
İÇ BORÇLANMANIN PAYI (Borç + Tahvil)	74,5	76,5	71,1
HAZINE KISA VADELİ AVANSLARININ PAYI	21,0	16,0	14,9
NET DIŞ BORÇLANMANIN PAYI	4,5	5,4	14,0
KAMU KESİMI BORÇLANMA GEREĞİ	100,0	100,0	100,0

(1) 1994 PROGRAM Hedefi

(2) 1993 Gerçekleşme Tahmini

* Borçlanma Gereğinin Yüzdesi Olarak

Tablo 18: KONSOLİDE BÜTÇE GELİŞMELERİ

	CARI FİYATLAR, milyar TL			YÜZDE ARTIŞ	
	1994 (*)	1993 (**)	1992	1994	1993
Cari Harcamalar	333.500	204.726	114.221	62,9	79,2
Personel	265.000	167.000	94.076	58,7	77,5
Diğer Cari	68.500	37.726	20.145	81,5	87,3
Yahnm Harcamaları	86.000	54.000	29.239	59,3	84,7
Transfer Harcamaları	399.500	223.474	78.198	78,8	185,8
TOPLAM HARCAMALAR	819.000	482.200	221.658	69,8	117,5
Genel Bütçe Gelirleri	624.000	358.200	172.844	74,2	107,2
Vergi Gelirleri	473.000	265.200	141.602	78,4	87,3
Vergi-Dip					
Normal Gelirler	57.500	26.500	7.649	117,0	246,5
Özel Gelir ve Faturalar	90.500	66.500	23.593	40,6	181,9
Katma Bütçe Gelirleri	3.000	2.000	1.380	50,0	44,9
TOPLAM GELİRLER	627.000	360.200	174.224	74,1	106,7
GELİR-GİDER FARKI (BÜTÇE AÇIĞI)	-192.000	-122.000	47.434	57,4	157,2

(1) 1994 Program Hedefi

(2) 1993 Gerçekleşme Tahmini

3. İŞLETMECİ KAMU İKTİSADI TEŞEKKÜLLERİ

KİT'lerin işletme gelirlerinin % 59 artışla 1993 yılı sonu itibarıyla 244,3 trilyon TL'ye, işletme giderlerinin ise % 51 artışla 293,3 trilyon TL'ye ulaşması beklenmektedir. İşletmeci KİT'lerin yatırım harcamalarında ise % 48 artış beklenmekte olup, bu durum KİT yatırım harcamalarında reel bir gerilemeye tekabül etmektedir.

KİT açıklarında geçen yıla mukayese ile nominal olarak % 28 oranında artış olmakla birlikte, reel olarak azalması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak bu olumlu gelişme KİT'lerdeki verimlilik artışından zi-

yade maliyet artışlarının sık aralıklarla ve hemen tümüyle KİT satış fiyatlarına yansıtılması şeklindeki fiyatlama politikalarından kaynaklanmaktadır. KİT'lerin işletme giderlerinin 1994 yılında % 60,2 artışla 391,5 trilyon TL, işletme giderlerinin ise % 52,2 artışla 446,4 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi öngörmektedir. KİT açıklarının ise nominal olarak % 28,6 oranında artarken, reel olarak gerilemeye devam etmesi beklenmektedir.

Ekim 1993 itibarıyla özelleştirme kapsamına alınarak Kamu Ortaklığı İdaresi'ne devredilen kuruluş sayısı 119 olup, bu kuruluşlardan 53 tanesi özel kesime devredilmiştir. 1993'ün ilk onbuçuk ayında özelleştirme faaliyetinden elde edilen toplam gelir 4,4 trilyon TL düzeyinde olup, bunun yıl sonu itibarıyla 13,1 trilyon TL'ye ulaşması beklenmektedir.

Bununla beraber, özelleştirmeden son 7 yılda 1,3 milyar dolar civarında gelir elde edilmesine karşı, bunun 1 milyar dolarlık kısmı özelleştirme giderleri ile özelleştişilecek kuruluşların bazı teknolojik yatırımlarına ve bütçe açığını kapamaya gitmiştir.

Tablo 19: SON 7 YILDA ÖZELLEŞTİRMEDEN ELDE EDİLEN GELİRLER (ABD dolari)

1986	1.224
1987	393
1988	26.827
1989	130.409
1990	485.667
1991	242.140
1992	422.841

Tablo 20: İŞLETMECİ KİTLERDE GELİR-GİDER DENGESİ
 (Cari Fiyatlar, MİLYAR TL)

	1994 (1)	1993 (2)	1992
İşletme Gelirleri	391.419	244.287	153.539
Bütçe Transferleri	38.597	27.705	8.438
Amortisman+Kartvizitler	42.823	28.614	25.163
Diğer Gelirler	—	250	7
TOPLAM GELİRLER	472.839	300.656	188.146
İşletme Giderleri	446.339	293.293	193.877
Yatırım Harcamaları	46.055	30.247	20.341
Stok Artışı	42.160	25.715	12.760
Diğer Giderler	6.896	4.920	2.710
TOPLAM GİDERLER	541.450	354.175	229.687
GELİR-GİDER FARKI (KİT AÇIKLARI)	-68.611	-53.319	-41.541

(1) 1994 Programı Hedefi

(2) 1993 Gerçekleşme Tahmini

4. İÇ BORÇLANMA

İç borçlanma stoku, kamu açıklarındaki hızlı artış ve yüksek iç borç faiz yüküne bağlı olarak hızlı artış eğilimini 1993 yılında da sürdürmüştür. Net iç borç stoku, 1992 yılı sonunda 181 trilyon 952 milyar TL'den, % 35 artışla Temmuz 1993 sonu itibarıyla 245 trilyon 961 milyar TL'ye, Ağustos sonu itibarıyla da 280 trilyon TL'ye yaklaşmıştır. Temmuz sonu itibarıyla toplam iç borç stokunun 90 trilyon 911 milyar TL sini tahlil, 92 trilyon 284 milyar TL'sini bono, 36 trilyon 154 trilyon TL sini hazine avansları oluşturmuştur.

Genellikle kısa vadde ağırlıklı olan iç borçlanmanın vadeli yapısını daha uzun vadeye yaymak ve faiz maliyetinden tasarruf etmek amacıyla, hükümet üç ve altı ay vadeli bono faizlerini geri çekmiş, 9 ay ve 1 yıl vadeli bono faizlerini yükselmiştir. Hükümetin bu faiz operasyonları ancak kısmen başarılı olmuş, iç borç vadeli yapısını uzun vadeye yayma hedefi kısmen gerçekleştirilince öngörülen faiz tasarrufu sağlanamamıştır. Üç-ay vadeli bonoların toplam bono ihracı içindeki payı 1992 sonunda % 22,4'den 1993 Temmuz ayında % 10,6'ya gerilerken, 6 ay vadeli bonoların payı % 6,7'den % 27,7'ye, 9 ay vadeli bonoların payı % 4,5'dan % 9,8'e, halka satılan 6 ay vadeli bonoların payı ise % 0,4'den % 12'ye yükselmiştir.

Tahvil ve bonoların alıcıları göre dağılımı incelendiğinde; bono alımlarında bankaların payının gerilerken tasarruf sahiplerinin payının arttığı, tahvil alımlarında ise bankaların paylarını artırdığı görülmektedir.

1994 yılı programında iç borçlanma, kamu açıklarının finansmanında yine ağırlıklı bir yer tutmaktadır. Buna göre Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin % 75'e yakın bir kısmı iç borçlanma yoluyla, % 4 civarında bir kısmı dış borçlanma yoluyla karşılanırken, % 21'i de Hazine'ye Avanslar biçiminde finanse edilecektir. Dış borçlanmanın nisbi payının azaltılması yoluna gidilirken, daha fazla oranda Merkez Bankası finansmanına gidilmesi planlanmaktadır. Bu denli yüksek kamu açıklarının yaşandığı ve iç ve dış borç stokunun hızla arttığı bir ekonomide faiz oranları ve enflasyonun aşağı çekilmesi konusunda mevcut politika opsiyonları oldukça sınırlı olup, bu hedeflerin kısa vadede gerçekleştirilmesi mümkün gözükmemektedir. 1994 yılında enflasyon oranında bir miktar daha artış ve buna paralel olarak faiz oranlarının yukarı çekilmesi beklenebilir.

Tablo 21: İÇ BORÇ STOKU (MİLYAR TL.)

	1993 (1)	1992	1992	1990
TAHVILLER	50.911	68.573	24.678	18.801
BONOLAR	92.284	42.247	18.256	5.469
AVANSLAR	36.164	31.000	13.589	2.870
KONSOLÜDE BORÇ	26.602	40.132	37.117	30.040
GENEL TOPLAM	245.961	181.952	93.543	57.180

(1) Anapara Borçlanması

Tablo 22: İÇ BORÇ STOKU'NUN ALICILARA GÖRE DAĞILIMI (Milyar TL)

	Temmuz 1993		Aralık 1992	
	MİLYAR TL	YÜZDE	MİLYAR TL	YÜZDE
BOND				
Bankalar	102.283	100,0	42.246	100,0
Kırsal Sektor	48.471	74,7	35.755	84,6
Çevre Sektori	348	1,0	297	0,7
Tasarruf Sahibi	3.413	5,7	2.803	6,5
TAHVİL				
Bankalar	80.311	100,0	73.961	100,0
Kırsal Sektor	60.746	66,0	49.176	66,5
Çevre Sektori	26.173	28,8	23.737	32,7
Tasarruf Sahibi	1.801	2,1	968	1,3
TÖPLAM	163.194		119.207	

KAYNAK: DEİTM

Tablo 23: İÇ BORÇ STOKUNUN VADE YAPISI (% DAĞILIM)

	1993 (TEMMUZ)	1992 (ARALIK)
TAHVİL		
1 YIL	24,8	24,9
2 YIL	1,5	2,0
3 YIL	2,1	4,3
4-5 yıl	4,5	3,8
HALKA SATIŞ (1 YIL)	0,1	0,1
DIĞER	2,6	27,6
BOND		
3 AY	10,6	22,4
6 AY	27,7	6,7
7 AY	1,9	5,9
9 AY	9,8	4,3
HALKA SATIŞ (3 AY)	2,8	2,5
HALKA SATIŞ (6 AY)	12,0	0,4

Tablo 22: İÇ BORÇ STOKU NUN ALICILARA GÖRE DAĞILIMI (Milyar TL.)

	Temmuz 1992		Aralık 1992	
	MİLYAR TL	YÜZDE PAY	MİLYAR TL	YÜZDE PAY
BONO				
Bankalar	92.283	100,0	42.246	100,0
Kamu Sektorü	68.471	74,2	35.755	84,5
Özel Sektor	948	1,0	297	0,7
Taseruf Sahib	3.415	3,7	2.803	6,5
TAHVİL				
Bankalar	90.911	100,0	73.961	100,0
Kamu Sektorü	62.748	69,0	49.176	66,5
Özel Sektor	26.173	28,8	23.737	32,1
Taseruf Sahib	1.901	2,1	959	1,3
TOPLAM	183.194		115.207	

KAYNAK: İİDTM

Tablo 23: İÇ BORÇ STOKUNUN VADE YAPISI (% DAĞILIM)

	1992 (TEMMUZ)	1992 (ARALIK)
TAHVİL		
1 YIL	24,8	24,9
2 YIL	1,5	2,0
3 YIL	2,1	4,3
4-5 yıl	4,3	3,6
HALKA SATIŞ (1 YIL)	0,1	0,1
DIĞER	2,6	27,6
BONO		
3 AY	10,6	22,4
6 AY	27,7	6,7
7 AY	1,9	0,0
9 AY	9,8	4,5
HALKA SATIŞ (3 AY)	2,5	2,5
HALKA SATIŞ (6 AY)	12,0	0,4

5. KAMU KESİMİNE İLİŞKİN 1994 YILI PROGRAM HEDEFLERİ

- (a) 1994 yılında toplam kamu gelirlerinin % 78 artışla 622 trilyon 509 milyar TL; toplam kamu harcamalarının ise % 67,8 artışla 966 trilyon 682 milyar TL düzeyinde gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bunun sonucu kamu gelir-gider farkı'nın -303 trilyon 666 milyar TL'ye ulaşması beklenmektedir.
- (b) Konsolide bütçe cari harcamalarının % 62,9, yatırım harcamalarının % 59,3 ve transfer harcamalarının % 78,8 artış göstermesi ve toplam konsolide bütçe harcamalarının % 69,8 artış ile 819 trilyon TL'ye ulaşması beklenmektedir. Vergi gelirlerinde sağlanması hedeflenen % 78,4'lük artışla genel bütçe gelirlerinin % 74,2 oranında artarak, 624 trilyon TL olarak gerçekleşmesi, katma bütçe gelirlerinde sağlanacak % 50'lük artışla birlikte toplam gelirlerin 627 trilyon TL'yi bulması beklenmektedir. Buna göre; konsolide bütçe açığının 1993 gerçekleşme tahminine göre % 57,4 artışla 192 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.
- (c) 627 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi beklenen 1994 yılı konsolide bütçe gelirlerinin % 75,4'unun vergi gelirlerinden, % 14,7'sinin fon gelirlerinden, % 4,8'inin özelleştirmeden, % 5,1'inin ise diğer gelirlerden kaynaklanması hedeflenmektedir.
- (d) 819 trilyon TL olarak hedeflenen konsolide bütçe harcamalarının % 32,4'unun personel harcaması, % 10,5'unun yatırım harcaması % 26,6'sının faiz ödemesi biçiminde gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- (e) 192 trilyon TL düzeyinde gerçekleşmesi planlanan konsolide bütçe açığının % 52,5'unun bono, % 13,8'inin tahvil, % 0,5'inin dış borçlanma ve % 33,2'sinin ise avans kullanımı yoluyla finanse edilmesi beklenmektedir.
- 1994 yılında faiz ödemeleri hesaba katılmadığı takdirde, konsolide bütçenin bir miktar fazla vermesi öngörülmektedir.
- (f) Konsolide faiz giderleri dahil kamu kesimi borçlanma gereği'nin GSMH'ya oranının % 14,2'ye çekilmesi hedeflenmektedir.
- (g) 1994 yılında özelleştirmeden elde edilecek gelirlerin 30 trilyon TL'sinin bütçeye aktarılması öngörülmektedir.
- (h) 1994 yılında kamu sabit sermaye yatırımlarının cari fiyatlarla % 60,5, sabit fiyatlarla % 2,4 artması, buna bağlı olarak kamu sabit sermaye yatırımlarının toplam kamu harcamaları içindeki payının 1993'de % 22,1'den, 1994'de % 21,1'e gerilemesi beklenmektedir. KIT sabit sermaye yatırımlarının kamu sabit sermaye

yatırımları içindeki payının azalmaya devam ederek 1994'de % 23,3'e gerilemesi, toplam KİT yatırımları içinde enerji sektörünün % 40,5, ulaşırma-haberleşme sektörünün ise % 51,0 pay alması beklenmektedir.

- (i) KİT'lerin bütçe transferi dahil borçlanma gereği'nin GSMH'ya oranının % 4'den % 3,2'e; bütçe transferi hariç % 6,1'den % 3,2'ye gerilemesi beklenmektedir.
- (ii) Faiz giderlerinin toplam harcamalarındaki payının % 26,6'ya, vergi gelirlerinin harcamaları karşılıma oranının % 57,8'e, vasıtalı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının % 54,2'ye yükselmesi beklenmektedir. Personel ve yatırım harcamalarının toplam harcamalarındaki payı ile vasıtasız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının da gerilemesi öngörmektedir.

BÖLÜM III

PARA - MEVDUAT - KREDİ HAREKETLERİ

1. EMİSYON VE PARA ARZI

Son 2-3 yıldır ekonomideki TL (likidite) fazlasını döviz piyasasına müdahale (döviz satışları) ve açık piyasa işlemleri yoluyla emmeye çalışan Merkez Bankası, piyasaya karşı giderek artan borçluluğunu azaltmak amacıyla yönelik olarak 1993 yılında açık piyasa satışlarını azaltmış, bunun sonucu emisyon (tedavüle çıkan para miktarı) yılın ilk 10,5 aylık döneminde geçen yıla oranla daha hızlı bir genişleme göstermiştir. Geçen yılın ilk 10,5 aylık döneminde yaklaşık % 76 oranında artış gösteren emisyon 1993 yılının benzer döneminde % 87,5'lük artış hızı ile Kasım ortası itibarıyle 65,7 trilyon TL'ye ulaşmıştır.

1993 yılının ilk on aylık döneminde tedavüldeki para miktarındaki % 76,5 ve vadeler mevduat miktarındaki % 46'luk artış sonucu dar tanımlı para arzi (M1) % 60 genişleme göstermiştir. Buna karşın, 1993 yılında vadeli mevduatta gözlenen belirgin yavaşlama sonucu geniş tanımlı para arzi (M2) geçen yıla oranla daha yavaş bir artış hızı (% 40,7) sergilemiştir. Son yıllarda banka mevduatları içindeki payı giderek artan döviz tevdiyat hesaplarının bir şekilde para arzi tanımı içine dahil edilmesi, piyasadaki toplam nominal satınalma gücünün belirlenmesi açısından yerinde bir yaklaşım olacaktır. Geniş tanımlı para arzi (yurtiçi kaynaklı) döviz tevdiyat hesaplarının TL karşılığını da dahil edecek şekilde yeniden tanımlandığında (M2 Yeni Tanım), bu tanımlı para arzinin 1993 yılının ilk 10 aylık döneminde % 64 artışla Ekim 1993 sonu itibarıyle 474 trilyon TL düzeyine ulaştığı görülmektedir.

Tablo 24: PARA ARZI

	(MİLYAR TL.)		(OCAK-EKİM-YÜZDE DEĞİŞİM)	
	1993 (1)	1992 (2)	1993	1992
TEDAVÜLDEKİ PARA MIKTARI	55.009	31.181	76,4	56,6
Vadesiz Mevduat ⁽¹⁾	57.550	39.340	46,2	49,3
M1 (DAR TANIMLI) PARA ARZI	112.559	70.521	59,6	52,5
+ Vadeli Mevduat:	144.905	112.467	28,8	47,2
M2 (GENİŞ TANIMLI) PARA ARZI	257.484	182.988	40,7	49,2
Yurtıcı Kaynaklı Döviz Tevdiyat Hesapları:	216.688	106.525	103,4	126,0
M2 PARA ARZI (Yeni Tanım)	474.152	289.513	63,8	71,7

(1) 28 Ekim itibarıyle

(2) Yıl sonu

(3) Merkez Bankasındaki Mevduat Dahil

2. MEVDUAT TALEBİ

İlk 10 aylık mevduat gelişmeleri, reel mevduat talebinin 1993 yılında geri-lediğine işaret etmektedir. Geçen yılın ilk on aylık döneminde nominal olarak % 47 civarında artış gösteren toplam banka mevduatları, bu yılın benzer döneminde % 34,5'lük artış gösterirken, aynı dönemde gerçekleşen % 60 düzeyindeki enflasyon hızının da altında kalarak reel olarak gerilemiştir.

TL mevduatlarında gözlenen gerilemede; hazine bonosu, devlet tahvili, borsa ve bazı dövizlerin 1993'de enflasyon oranı üzerinde (reel) gelirler sağlarken, mevduatın faiz gelirinin bu araçların sağladığı gelirinin altında kalması (ya da 1 yıl vadeli mevduatta olduğu gibi negatif gelir sağlaması); bankaların (paçal maliyeti daha düşük olan) varlığa dayalı menkul kıymet ihracı gibi finansal araçlara yönelik kaynak toplamaları; döviz tevdiyat hesaplarındaki önemli artışlar vb. faktörler etken olmuştur.

Vadesiz mevduat hacmi geçen yıla oranla bir miktar daha hızlı artarken (% 44), vadeli tasarruf mevduatında 1993 yılında belirgin bir yavaşlama gözlenmiştir. Ka-

mu bankalarının toplam mevduat içindeki payı geçen yıla göre artarken, özel bankaların payında bir miktar gerileme sözkonusu olmuştur.

Döviz tevdiyat hesaplarının toplam mevduat içindeki payı 1993 yılında da artmaya devam etmiş, bu tür mevduatların toplam içindeki payı % 50'ye ulaşmıştır. 1993'ün yaklaşık ilk on aylık döneminde yurtçi kaynaklı döviz mevduatındaki (Dolar bazında) % 33'lük, yurtdışı kaynaklı döviz mevduatlarındaki % 37,9'luk artış sonucu döviz tevdiyat hesapları 19,5 milyar dolara, toplam dövizli mevduat da 26,5 milyar Dolara ulaşmıştır.

Tablo 25: TOPLAM KONDOLİDE MEVDUAT

	(MİLYAR TL.)		OCAK-KASIM YÜZDE ARTIŞ	
	1993 (1)	1992 (2)	1993	1992
VADESİZ MEVDUAT				
Ticari	68.683	47.586	44,3	41,0
Tasarruf	30.691	23.290	39,8	32,7
Resmi	15.200	8.335	82,4	70,0
VADELİ MEVDUAT	14.6628	112.678	30	49,0
Ticari	8.162	5.421	50,6	38,5
Tasarruf	134.688	102.330	30,3	51,5
Resmi	487	217	118,5	65,2
Mevduat Serifikası	3.319	3.716	-10,7	15,0
TOPLAM KONSOLIDÉ MEVDUAT (3)	215.309	160.244	34,4	45,8

(1) 5 Kasım itibarıyla

(2) Yıl sonu

(3) Bankalararası mevduat hariç

Tablo 26: DÖVİZLİ MEVDUAT HESAPLARI

	(MİLYON \$)		OCAK-KASIM % DEĞİŞME	
	1993 (1)	1992 (2)	1993	1992
A. DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI	19.509	14.647	33,2	30,2
Yurtçi Kaynaklı	16.672	12.590	32,4	42,3
Yurtdışı Kaynaklı	2.837	2.057	37,9	-9,2
B. KREDİ MEKTUPLU DÖVİZ TEVDİAT HESAPLARI	6.972	6.375	9,4	-1,9
TOPLAM DÖVİZLİ MEVDUAT	26.481	21.022	26,0	18,6

(1) 5 Kasım itibarıyla

(2) 25 Aralık itibarıyla

Tablo 27: MEVDUATIN BANKALARARASI DAĞILIMI (%)

	1993(1)	1992	1991
KAMU BANKALARI	61,5	60,3	54,8
ÖZEL BANKALAR	37,3	38,5	43,8
YABANCI BANKALAR	1,2	1,2	1,4
TOPLAM MEVDUAT	100,0	100,0	100,0

(1) 5 Kasım 1993 itibarıyle

3. KREDİ STOKU

1993 yılının ilk on aylık döneminde kredilere ilişkin gelişmeler, mevduat banka kredilerinde kaydadeğer bir reel genişleme olduğuna işaret etmektedir. Geçen yılın ilk 10 aylık döneminde % 65 artış gösteren mevduat banka kredileri 1993 yılının benzer döneminde % 82'lik bir genişleme göstermiştir. En yüksek artış hızı özel mevduat banka kredilerinde gözlenirken, Merkez Bankası dolaylı kredileri de % 67,5'lük artış göstermiştir.

Merkez Bankası toplam kredileri yaklaşık 10,5 aylık dönemde % 65 oranında artış gösterirken, Merkez Bankası'nın kamu kesimine ait kredilerin yine en büyük kısmını (% 80'ini) Hazine'nin nakit sıkışıklığı nedeniyle Hazine'ye verilen avanslar oluşturmuştur. Merkez Bankası'nın bankalar vasıtıyla kullandığı kredilerin hemen tamamı ticari krediler şeklinde kullanılmıştır.

Kamu bankaları topladıkları mevduatın % 77'sini krediye dönüştürken, yurtiçi mevduat yanında da yurtdışı piyasalardan da, borçlanma yoluna gitmen özel bankalar topladıkları mevduatın % 77 fazlası kredi kullanmışlardır. Böylece Türk girişimcisi uluslararası sermaye piyasalarının müşterisi haline gelmiştir.

Tablo 28: TOPLAM KREDİ STOKU

	(MİLYAR TL.)			OCAK-KASIM YÜZDE ARTIŞ	
	1993 (1)	1992	1991	1993	1992
MEVDUAT BANKA KREDİLERİ					
a) Kamu Bankaları	256.138	140.427	78.563	82,4	65,2
b) Özel Bankalar	102.405	64.172	37.594	59,6	57,1
c) Yabancı Bankalar	142.946	70.692	37.609	102,2	73,1
KALKINMA VE YATIRIM BANKA KREDİLERİ	10.787	5.563	3.480	93,9	68,6
MERKEZ BANKASI	22.141	14.235	10.271	55,5	30,3
DOĞRUDAN KREDİLERİ	62.549	37.419	17.671	67,4	94,9
TOPLAM KREDİ STOKU	340.926	192.081	106.605	77,5	66,8

(1) 6 Kasım 1993 itibarıyle

Tablo 29: MEVDUATIN KREDİYE DÖNÜŞÜM ORANI (%)⁽²⁾

	1993 ⁽¹⁾	1992	1991
KAMU BANKALARı	77,2	66,3	66,4
ÖZEL BANKALAR	177	114	85,6
YABANÇI BANKALAR	303	235	161
ORTALAMA MUNZAM			
KARSILIK ORANI ⁽³⁾	14,8	13,7	12,7

(1) 6 Kasım 1993 itibarıyle

(2) Mevduat/Kredi Oranı

(3) Munzam Karsılık/Toplam Konsolide Mevduat Oranı

Tablo 30: MERKEZ BANKASI İÇ KREDİ GENİŞLEMESİ

	(MİLYAR TL.)		YÜZDE ARTIŞ (%)
	1993 ⁽¹⁾	1992 ⁽²⁾	
KAMU'YA AÇILAN KREDİLER			
a) Hazine'ye	66.401	42.584	60,6
Hazine Avansı	54.713	32.983	76,6
Diğer (Net)	54.575	30.983	78,1
b) İktisadi Devlet	138	0	
Teşekkülerine	13.688	11.601	18,0
BANKALARA AÇILAN KREDİLER	16.319	8.675	88,0
Ticari	16.013	8.237	94,0
Sınai	306	438	-30,0
TOPLAM MER. BANK. KREDİLERİ	84.720	51.259	65,2

(1) 12 Kasım 1993 itibarıyle

(2) 31 Aralık 1992 itibarıyle

(3) 31 Aralık 1992-12 Kasım 1993 Arasında Yüzde Artış

KAYNAK: Merkez Bankası Bilançosu

4. ÖZEL FİNANS KURUMLARI

Türk mali sistemine 1985 yılında giren ve son yıllarda kayda değer bir gelişmeyi gösteren **Özel Finansman Kurumları (ÖFK)**, gerek topladıkları gerekse kulanırdıkları fonlar açısından 1993 yılında da reel bir büyümeye kaydetmişlerdir.

Türkiye'de halen "Özel Finansman Kurumları Kararnamesi ve ilişkin tebliğ ve yönetmelikler çerçevesinde faaliyet gösteren **ÖFK'ların topladığı toplam fonlar toplam banka mevduatlarının % 3 civarında bir oranını teşkil etmektedir.**

ÖFK'lar (bankacılık sisteminden farklı olarak) mevduat yerine kâr-zarara katılma hesapları yoluyla fon toplamakta ve bu fonları üretim desteği (işletmelerin kısa vadeli aynı finansman ihtiyaçlarının karşılanması) ve finansal kiralama gibi faizsiz finansman yöntemleriyle değerlendirmektedirler. Toplanan fonların kullanımı sonucu oluşan kârin % 80'ini (finansal kiralama hesaplarında % 90'ını) tasarruf sahibine dağıtan ÖFK'lar 1993 yılında tasarruf sahiplerine rekabetçi kâr payları dağıtmışlardır.

Özel finans kurumlarının **topladığı fonlar 1993 yılı sonunda 13 trilyon TL.'ye ulaşmıştır.** ÖFK'lar (katılma hesaplarına dağıtılan kâr payları hariç) 1993'ün ilk altı aylık döneminde toplam 101 milyar TL kâr elde etmişlerdir. Ancak tâhsilatı açısından herhangi ciddi bir problemle karşı karşıya bulunmayan **ÖFK'ların 'tâhsili geçmiş alacakları' toplam alacaklarının sadece % 0,5 civarında olup, bu oran Türk banka sistemi ortalamasının oldukça altında kalmaktadır.**

Haziran 1993 yılı itibariyle toplam 347 milyar TL. özkaynağa sahip bulunan ÖFK'ların toplam aktif büyüklüğü ise Haziran 1993 sonu itibariyle 11,5 trilyon TL.'ye ulaşmıştır.

5. SERMAYE PİYASASI

Gerek İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) fiyat endeksi ve gerekse işlem hacmindeki gelişmeler, 1993 yılının sermaye piyasaları ve borsa açısından çok hareketli bir yıl olduğuna işaret etmektedir.

1993 yılının ilk 9 aylık döneminde "birincil piyasa"da yaklaşık 45,5 trilyon TL'lik menkul kıymet ihracı gerçekleşmiş, bu İhraçların büyük bir kısmını (yaklaşık % 73'ünü) bankaların tüketici ve konut kredileri (ve Ziraat Bankası'nın tarımsal kre-

4. ÖZEL FİNANS KURUMLARI

Türk mali sistemine 1985 yılında giren ve son yıllarda kayda değer bir gelişmeyi gösteren **Özel Finansman Kurumları (ÖFK)**, gerek topladıkları gerekse kulanırdıkları fonlar açısından 1993 yılında da **reel bir büyümeye** kaydetmişlerdir.

Türkiye'de halen "Özel Finansman Kurumları Kararnamesi ve ilişkin tebliğ ve yönetmelikler çerçevesinde faaliyet gösteren **ÖFK'ların topladığı toplam fonlar toplam banka mevduatlarının % 3 civarında bir oranını** teşkil etmektedir.

ÖFK'lar (bankacılık sisteminden farklı olarak) mevduat yerine kâr-zarara katılma hesapları yoluyla fon toplamakta ve bu fonları üretim desteği (işletmelerin kısa vadeli aynı finansman ihtiyaçlarının karşılanması) ve finansal kiralama gibi faizsiz finansman yöntemleriyle değerlendirmektedirler. Toplanan fonların kullanımı sonucu oluşan kârin % 80'ini (finansal kiralama hesaplarında % 90'ını) tasarruf sahibine dağıtan ÖFK'lar 1993 yılında tasarruf sahiplerine rekabetçi kâr payları dağıtmışlardır.

Özel finans kurumlarının **topladığı fonlar 1993 yılı sonunda 13 trilyon TL.'ye ulaşmıştır**. ÖFK'lar (katılma hesaplarına dağıtılan kâr payları hariç) 1993'ün ilk altı aylık döneminde toplam 101 milyar TL kâr elde etmişlerdir. Ancak tâhsilatı açısından herhangi ciddi bir problemle karşı karşıya bulunmayan **ÖFK'ların 'tâhsili geçmiş alacakları'** toplam alacaklarının **sadece % 0,5 civarında olup**, bu oran Türk banka sistemi ortalamasının oldukça altında kalmaktadır.

Haziran 1993 yılı itibariyle toplam 347 milyar TL. özkaynağa sahip bulunan ÖFK'ların toplam aktif büyüklüğü ise Haziran 1993 sonu itibariyle 11,5 trilyon TL.'ye ulaşmıştır.

5. SERMAYE PİYASASI

Gerek İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) fiyat endeksi ve gerekse işlem hacmindeki gelişmeler, 1993 yılının sermaye piyasaları ve borsa açısından çok hareketli bir yıl olduğuna işaret etmektedir.

1993 yılının ilk 9 aylık döneminde "birincil piyasa"da yaklaşık 45,5 trilyon TL'lik menkul kıymet ihracı gerçekleşmiş, bu ihracın büyük bir kısmını (yaklaşık % 73'ünü) bankaların tüketici ve konut kredileri (ve Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi-

4. ÖZEL FİNANS KURUMLARI

Türk mali sistemine 1985 yılında giren ve son yıllarda kayda değer bir gelişmey gösteren **Özel Finansman Kurumları (ÖFK)**, gerek topladıkları gerekse kulanıdıkları fonlar açısından 1993 yılında da **reel bir büyümeye** kaydetmişlerdir.

Türkiye'de halen "Özel Finansman Kurumları Kararnamesi ve ilişkin tebliğ ve yönetmelikler çerçevesinde faaliyet gösteren **ÖFK'ların topladığı toplam fonlar toplam banka mevduatlarının % 3 civarında bir oranını** teşkil etmektedir.

ÖFK'lar (bankacılık sisteminden farklı olarak) mevduat yerine kâr-zarara katılma hesapları yoluyla fon toplamakta ve bu fonları üretim desteği (işletmelerin kısa vadeli aynı finansman ihtiyaçlarının karşılanması) ve finansal kiralama gibi faizsiz finansman yöntemleriyle değerlendirmektedirler. Toplanan fonların kullanımı sonucu oluşan kârin % 80'ini (finansal kiralama hesaplarında % 90'ını) tasarruf sahibine dağıtan ÖFK'lar 1993 yılında tasarruf sahiplerine rekabetçi kâr payları dağıtmışlardır.

Özel finans kurumlarının **topladığı fonlar 1993 yılı sonunda 13 trilyon TL.'ye ulaşmıştır**. ÖFK'lar (katılma hesaplarına dağıtılan kâr payları hariç) 1993'ün ilk altı aylık döneminde toplam 101 milyar TL kâr elde etmişlerdir. Ancak tâhsilatı açısından herhangi ciddi bir problemle karşı karşıya bulunmayan **ÖFK'ların 'tâhsili geçmiş alacakları'** toplam alacaklarının **sadece % 0,5 civarında olup**, bu oran Türk banka sistemi ortalamasının oldukça altında kalmaktadır.

Haziran 1993 yılı itibariyle toplam 347 milyar TL. özkaynağa sahip bulunan ÖFK'ların toplam aktif büyüklüğü ise Haziran 1993 sonu itibariyle 11,5 trilyon TL.'ye ulaşmıştır.

5. SERMAYE PİYASASI

Gerek İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) fiyat endeksi ve gerekse işlem hacmindeki gelişmeler, 1993 yılının sermaye piyasaları ve borsa açısından çok hareketli bir yıl olduğuna işaret etmektedir.

1993 yılının ilk 9 aylık döneminde "birincil piyasa"da yaklaşık 45,5 trilyon TL'lik menkul kıymet ihracı gerçekleşmiş, bu İhraçların büyük bir kısmını (yaklaşık % 73'ünü) bankaların tüketici ve konut kredileri (ve Ziraat Bankası'nın tarımsal kredi-

diler) karşılığı çıkardığı "Varlığa dayalı menkul kıymet" ihraçları oluşturmuştur. 1993'ün ilk 8 aylık döneminde "ikincil piyasa"da gerçekleşen işlem hacmi 1 trilyon TL'yi geçmiş, bu işlemlerde devlet tahvili ve hazine bonosu işlemleri % 85'e yakın bir pay ile- ağırlıklı bir yer tutmuştur.

Piyasadaki toplam menkul kıymet stogunun nominal değeri, 1993 yılının ilk 8 aylık döneminde geçen yıl sonuna göre % 75'e yakın bir artıla 293 trilyon TL'ye ulaşmış, mevcut menkul stogunun büyük bir bölümünü (% 80'e yakın kısmını) kamu menkul değerleri, kalanını ise özel kesim menkul değerleri (ağırlıklı olarak tahviller) oluşturmuştur.

Tahvil ve bono piyasaları 1993 yılında hızlı bir genişleme göstermiş, bu genişlemede kamu kağıtları ana etken olmuştur. Kamu kesimi bono/tahvil işlem hacmi 1992 yılı sonunda 17,8 trilyon TL'dan 1993 yılının ilk on aylık döneminde 116 trilyon TL'ye, özel kesim bono/tahvil işlem hacmi ise 19,5 trilyon TL'den 60,3 trilyon TL'ye yükselmiştir.

1993 yılı Şubat ayında kurulan repo piyasasında ise Ekim ayında 8,8 trilyon TL işlem hacmi, Şubat-Ekim döneminde ise toplam 32,4 trilyon TL'lik işlem hacmi gerçekleştirılmıştır.

Istanbul Menkul Kıymetler Borsası'ndaki günlük ortalama işlem hacmi 1992 yılında 500 milyar TL düzeyinde gerçekleşirken, 1993'ün son aylarında 2 trilyon TL'yi aşmıştır.

İMKB Bileşik Endeksi 1992 sonunda 4.000 düzeyinde iken 1993 sonunda % 400 artışla 20.000 düzeyine ulaşmıştır.

BÖLÜM IV

DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

1. ÖDEMELER DENGESİ

Türk ekonomisinde 1993 yılında gözlenen olumsuz gelişmelerden birisi dış ticaret ve cari işlemler açıklarında kaydedilen hızlı artışlardır.

(a) Dış Ticaret Dengesi

İhracat 1993 yılının ilk 9 aylık döneminde geçen yıla oranla oldukça durgun bir artış seyri izlemiştir ve geçen yılın aynı dönemine oranla sadece % 2'lik bir artışla 10,9 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. İhracat performansındaki yavaşlama; yılın aynı döneminde TL'nin dış değer kaybundaki yavaşlama nedeniyle "aşırı değerlenmesi", yurtçi talepteki canlılık ve "ihraç edilebilir fazlalık" taki azalma, Türkiye'nin ihraç pazarlarındaki resesyon ve talep durgunluğu, vb. etkenlerden kaynaklanmıştır.

İhracattaki yavaşlamaya karşı ithalatta olağanüstü bir artış gerçekleşmiştir. 1993'ün ilk 9 aylık döneminde ithalat, geçen yılın aynı dönemine mukayese ile % 30,7 artarak 21,7 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. İthalatta gözlenen olağanüstü artışta; imalat sanayi üretimindeki artışa bağlı olarak ham madde ithalatındaki önemli artış, TL'nin 'aşırı değerlenmesi' sonucu ithalatın ucuzlaşması, OECD ülkelerindeki durgunluk nedeniyle döviz bazında ithal fiyatlarının gerilemesi ve bu ülkelerden oldukça uygun şartlarla sağlanan finansman imkânları vb. faktörler etken olmuştur.

Ihracat ve ithalattaki farklı gelişmeler sonucu, dış ticaret açığı geçen yıla oranla % 83 artışla ilk 9 ayda 10 milyar 770 milyon \$'a ulaşmıştır. Dış ticaret açığının geçen yılın tamamı için 8,2 milyar \$ civarında gerçekleştiği gözönünde tutulursa, 1993 yılının dış ticaret dengesi açısından oldukça kaygı verici bir yıl olduğu görülebilir.

(b) Görünmeyen İşlemler Dengesi

Görünmeyen işlemler hesabı 1993 yılının ilk 9 aylık döneminde 3 milyar 155 milyon \$ fazla vermiştir. Turizm, ihracatla ilgili navlun ve sigorta ile faiz gelirlerinden oluşan görünmeyen işlem gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre % 17,5, dış borç faiz ödemeleri, yabancı sermaye kâr transferi, ithalatta ilgili navlun ve sigorta giderleri ve turizm giderlerinden oluşan görünmeyen işlem giderleri de % 5,7 oranında artış göstermiş, buna bağlı olarak görünmeyen işlemler fazlası geçen yıla göre % 48'lik artış kaydetmiştir.

(c) Karşılıksız Transferler

Karşılıksız transferler içinde en büyük paya sahip olan yurtdışından işçi dövizleri yılın ilk 9 aylık döneminde geçen yıla göre % 6'lık bir artışla 2 milyar 261 milyon \$ düzeyinde gerçekleşmiştir. Geçen yılın tamamı için 3 milyar \$ düzeyinde gerçekleşen işçi dövizî gelirlerinin 1993 yılında da bu düzeyin biraz üzerinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

(d) Cari İşlemler Dengesi

Cari işlemler dengesi, dış ticaret hesabındaki olumsuz gelişmeler nedeniyle 1993 yılında geçen yıllara mukayese ile oldukça büyük açıklar vermektedir. 1991 yılında 258 milyon \$'lık bir fazlalık veren cari işlemler dengesi 1992 yılının tamamı için 943 milyon \$'lık bir açıklık kapanmıştır. 1993'ün ilk 9 aylık döneminde cari işlemler açığı (geçen yılın aynı dönemine mukayese ile) % 520 artış ile 4,8 milyar \$'a ulaşmıştır.

(e) Sermaye Hareketleri Dengesi

Sermaye hareketleri hesabı; portföy yatırımlardaki % 23, kısa vadeli sermaye girişindeki % 271, kredi kullanımındaki % 40'lık artışa bağlı olarak 7 milyar 79 milyon \$ fazlalık vermiş olup, bu geçen yılın aynı dönemine göre % 175'lik bir artış teklabül etmektedir. Görüldüğü gibi, cari işlemler açığının finansmanında kısa vadeli sermaye girişlerinin rolü büyük olup, döviz bazında büyük çaplı yurt-içi ile yurtdışı faiz farkları bu girişleri hızlandıran ana etken olmuştur.

(f) Resmi Rezervler Hesabı

Ödemeler dengesi'nin "çizgi-üstü işlemler"indeki net fazlalık sonucu resmi rezervler ilk 9 aylık dönemde 709 milyon \$ civarında artış göstermiştir.

Tablo 31: ÖDEMELER DENGESİ (MİLYON \$)

	OCAK - EYLÜL		
	1993	1992	1993 (%)
CARI İŞLEMLER DENGESİ	-4.827	-777	-943
(a) Dış Ticaret Dengesi	-10.770	-5.683	-8.191
İhracat (FOB)	10.900	10.685	14.891
İthalat (FOB)	21.670	-16.568	-23.083
(b) Görünmeyen İşlemler Dengesi	3.155	2.131	3.189
Gelirler	8.960	7.521	10.451
* Turizm	3.044	2.951	3.839
* Faiz Gelirleri	832	744	1.012
* Diğer(1)	5.084	3.926	5.800
Giderler	-5.064	-6.490	-7.262
* Turizm	-710	-647	-775
* Dış Borç Faizi	2.622	-2.333	-3.217
* Diğer(2)	-2.465	-2.510	-3.269
(c) Karşılıksız Transferler	2.786	2.975	4.059
Özel Gelirler	2.328	2.243	3.147
* İçi Dövizler	2.261	2.127	3.008
* Bedensiz İthalat	67	116	139
Özel Giderler	0	0	0
Resmi Transferler	460	732	912
SERMAYE HAREKETLERİ DENGESİ	7.076	2.568	3.648
(a) Yabancı Sermaye	428	613	779
(b) Portföy Yatırımları	2.125	1.723	2.411
(c) Uzun Vadeli Sermaye	1.083	-705	-808
* Kredi Kullanımı	3.705	2.633	3.583
* Dış Borç Anapara	-3.333	-3.559	4.871
* Dresdner Hes.	711	221	410
(d) Kısa Vadeli Sermaye	3.443	938	1.396
* Vakıflar	-518	-1.359	-2.438
* YÖKÜMÜLKİLER	3.981	2.297	3.634
NET HATA VE NOKSAN	-1.543	-1.143	-1.221
REZERV HAREKETLERİ	-709	-649	-1.484
* IMF	0	0	0
* Resmi Rezervler	-709	-649	-1.484

(1) İhracatla ilgili navlun ve sigorta gelirleri

(2) İthalatla ilgili yabancı taşıyıcılaraya yapılan navlun ve sigorta ödemeleri ile yabancı sermaye kâr transferi ve diğer

(3) Geçici

2. DÖVİZ GELİR-GİDER DENGESİ

Türkiye'nin döviz gelirleri; ihracattaki % 2,0, işçi dövizlerindeki % 6,3, turizm gelirlerindeki % 3,1 ve diğer döviz gelirlerindeki % 16,8'lik artış sonucu 1993'ün ilk dokuz aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine mukayese ile % 6,5 göstermiştir. İhracatın toplam döviz gelirleri içindeki payının geçen yıl % 50'den 1993 yılında % 48'e gerilemesi olumsuz bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Döviz giderleri; ithalattaki % 30,7, dış faiz ödemelerindeki % 12,3, turizm giderlerindeki % 10,9'luk artış sonucu, 1993'ün ilk 9 aylık döneminde % 24,5 artış ile 27,5 milyar \$'a yükselmiştir. Dış faiz ödemeleri toplam döviz giderlerinin % 9,5'ünü, toplam ihracat gelirlerinin ise % 24'ünü teşkil ederken, ihracatın ithalatı karşılama oranı da 1992 yılında % 65'den 1993'ün ilk dokuz aylık döneminde % 50'ye gerilemiştir.

Tablo 32: DÖVİZ GELİR-GİDER DENGESİ (MİLYON \$)

	OCAK-EYLÜL:		
	1993	1992	FARK
DÖVİZ GELİRLERİ			
Ihracat	22.670	21.294	1.376
İşçi Döviz	10.900	10.685	215
Turizm	3.044	2.951	93
Diğer	6.465	5.531	934
DÖVİZ GİDERLERİ	27.497	22.071	(5.426)
Ithalat	21.670	16.586	(5.102)
Faiz	2.622	2.333	(289)
Turizm	718	647	(71)
Diğer	2.487	2.523	36
GELİR-GİDER FARKI	-4.827	-777	(4.050)

3. DIŞ TİCARETİN SEKTÖREL DAĞILIMI

1993 yılının ilk 7 aylık döneminde toplam ihracat içinde tarımsal ihracat % 13,8, sanayi ihracatı % 84,7 ve madencilik ihracatı % 1,5 pay alırken; toplam ithalat içinde tarımsal ithalatın payı % 6,6, sanayi ithalatının payı % 82,4 ve madencilik ithalatının payı ise % 11,1 olmuştur. **Toplam ihracatta tarım ve madenciliğin payı geçen yıla oranla azalma, sanayinin payı ise artış göstermiştir.** Toplam ithalat içinde sanayinin ve tarımın payında artış, madenciliğin payında ise gerileme gözlenmiştir.

Ithalatın mal cinslerine göre dağılımı incelendiğinde, ilk 7 aylık dönemde ham madde ithalatının % 56,6, yatırım malları ithalatının % 30 ve tüketim malları ithalatının ise % 13,4 pay aldığı görülmektedir. Tüketim malları ithalatı 1993'ün ilk 7 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemine oranla 641 milyon \$lik artış ile 2 milyar 167 milyon \$ düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 33: DIŞ TİCARETİN SEKTÖREL DAĞILIMI

	OCAK - TEMMUZ			
	1993 (milyon \$)	1992 (% PAY)	1992 (milyon \$)	1992 (% PAY)
IHRACAT	8.333	100,0	8.069	100,0
Tarım	1.150	13,8	1.171	14,5
Madencilik	122	1,5	161	2,0
Sanayi	7.061	84,7	6.737	83,5
İTHALAT	16.166	100,0	12.463	100,0
Tarım	1.061	6,6	592	4,8
Madencilik	1.787	11,1	1.797	13,7
Sanayi	13.318	82,4	10.164	81,6
İTHALAT	16.166	100,0	12.463	100,0
Yatırım Malları	4.544	30,0	3.783	30,4
Tüketim Maddeleri	2.167	13,4	1.526	12,2
Hammaddeler	9.155	56,6	7.154	57,4

KAYNAK: DİE.

4. DIŞ TİCARETİN BÖLGESEL DAĞILIMI VE AB (AT) İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ

1993'ün ilk 7 aylık döneminde, Türkiye'nin AB (Avrupa Birliği, eski adıyla Avrupa Topluluğu) ülkelerinden yaptığı ithalatın toplam ithalatı içindeki payı bir miktar gerileyerek % 41 düzeyinde gerçekleşirken, diğer Avrupa ülkelerinden yaptığı ithalatın payı da bir miktar artış göstermiştir. İslam ülkelerinden yapılan ithalatın payında ise gerileme olmuştur. AB ülkelerine yapılan ihracat 1993'ün ilk 7 aylık döneminde geçen yılın aynı dönemi ile mukayesede bir miktar gerilerken, diğer Avrupa ülkelerine yaptığı ilracatta % 37lik bir artış kaydedilmiştir. İslam ülkelerine yapılan ihracat ise % 13 gerileme göstermiştir.

Burada **1995 yılında AB ile tamamlanacak gümrük birliği** konusuna da değinmek gereklidir. Türkiye'nin AB ile gümrük birliğini 1995'te tamamlaması halinde Türk sanayinin büyük bir bölümü ve genelde Türk ekonomisi derin yaralar alabilir. Böyle bir gelişmenin sinyali 1993'de alınmıştır. Tek vergi sistemine geçilip efektif koruma % 29 oranında azaltılınca ilk defa AB'den yapılan ithalatta efektif gümrük vergisi oranları fiktif gümrük vergisi oranlarının biraz daha altına düşünce ithalatta % 30 oranında muazzam bir artış kaydedildi.

Rekabetin daha kaliteli ve daha düşük fiyatla mal almayı mümkün kılması gibi bir yararı vardır. Ancak rekabet olmasının denk şartlar olmalıdır; Avrupa sanayi 150 yıllık bir sınai altyapı ve birikime, yüksek teknolojik seviyeye sahipken, Türk sanayinin en fazla 25-30 yıllık bir birikimi vardır. Bu arada finansman, hammadde ve malzeme, enerji gibi girdi maliyetlerinde Türk sanayi çok dezavantajlı konumdadır. Bu şartların eşitlenmesi zorundadır.

Diger taraftan, gümrük birliği Türkiye-AT Ortaklık Anlaşması'nın önemli bir hükmü ise, iki taraf arasında işgütünün serbest dolaşımının 1 Aralık 1986'ya kadar sağlanması ile AT'nun Türkiye'ye mali yardım (aslında kredi) yapması da diğer önemli hükümleridir. Ama bu hükümler sırasıyla 1986'dan ve 1981'den bu yana uygulanmamıştır. AT, bu hükümlerin gümrük birliği gerçekleşince uygulanacağı garantisini vermeye hiç yanaşmamıştır.

Ayrıca AT'nun gümrük birliğinin gerçekleşmesi için tekstil-giyim ürünlerini ihracatımıza uyguladığı kotaları kaldırması gereklidir. Ancak AT tarafı Türkiye'nin talep edeceği herhangi bir sektör istisnası karşısında tekstil-giyim ürünlerindeki sınırlamaları devam edeceğini açıkça ifade etmektedir.

Türkiye "ne pahasına olursa olsun AT'na gümrük birliği yoluyla bağlanayım" yanlısına düşmüş görünüyor. Bu da pazarlık gücünü kaybettirmekte, AT giderek sertleşen bir tutumla tüm taleplerini empoze etmeye çalışmaktadır. Bu çerçevede, gümrük birliğinin gerek teorik tanımında, gerek GATT'daki tanımlamasında gerekse Ortaklık Anlaşmasındaki tanımlamasında yer almayan birçok şartların Türkiye tarafından yerine getirilmesini istemektedir; sınai ve fikri mülkiyet haklarının kabulu, anti-kartel mevzuatı, devlet yardımları mevzuatı, patent hakları, taklit mallarla mücadele vs.

Özet olarak, Türkiye AT'la ticari ilişkilerini tercihli statüde tutmalıdır; ilişkilerin gümrük birliği temelinde olmasının Türk ekonomisine şu anda yarardan çok zarar dokunacaktır.

Tablo 34: ÜLKE GRUPLARINA GÖRE İTHALAT-İHRACAT (Milyon \$)

	TÜRKİYE'NİN İTHALATI				TÜRKİYE'NİN İHRACATI				
	OCAK-TEMMUZ		OCAK-TEMMUZ		OCAK-TEMMUZ		OCAK-TEMMUZ		
	1993 değer	1992 değer	%	1993 değer	1992 değer	%	1993 değer	1992 değer	%
GENEL	18.160	12.460		22.871	8.333		8.065	14.719	
OECO ÜLKELERİ	10.537	67.0	48.932	69.3	15.421	67.4	4.890	58.7	5.057
AB ÜLKELERİ	6.792	41.8	5.488	44.0	10.046	43.5	3.992	47.2	4.067
DİĞER AVRUPA ÜLKELERİ	1.223	11.9	1.082	8.4	2.226	9.7	1.042	12.5	759
İSLAM ÜLKELERİ	2.042	12.8	1.622	14.5	3.414	14.9	1.412	16.9	1.633
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ	1.846	10.2	1.459	11.5	2.646	11.6	989	11.3	1.109
KÖRFEZ ÜLKELERİ	1.524	9.4	1.330	10.7	2.486	10.8	874	8.1	749
* AFRIKA ÜLKELERİ	190	1.2	299	2.4	575	2.5	319	3.8	418

KAYNAK: HDTM.

5) ULUSLARARASI REZERVLER

1993 yılının ilk 8,5 aylık döneminde Merkez Bankası döviz rezervleri geçen yıl sonuna göre % 15,6 artışla 7 milyar 74 milyon \$'a, bankaların döviz rezervleri de % 27,5 artışla 9 milyar 750 milyon \$'a yükselmiştir. Altın dahil net rezervler ise % 20 artış ile 17 Eylül 1993 itibarıyle 18,3 milyar \$'a yükselmiştir. Rezerv artışında kısa vadeli sermaye girişi, portföy yatırımları ve dış kredi kullanımı etkin olmuştur.

Tablo 35: ULUSLARARASI REZERVLER (MİLYON \$)

YIL	ALTIN	MERKEZ BANKASI DÖVİZ REZERVLERİ	BANKALARIN DÖVİZ REZERVLERİ	BRÜT REZERVLER	NET REZERVLER
1990	1.468	5.972	3.971	11.411	11.387
1991	1.493	4.918	5.842	12.253	12.250
1992	1.494	6.116	7.644	15.254	15.252
1993					
OCAK	1.494	6.380	7.501	15.375	15.368
MART	1.491	7.097	6.216	14.805	14.798
HAZİRAN	1.480	6.804	6.911	15.195	15.183
EYLÜL ⁽¹⁾	1.491	7.074	9.750	18.315	18.306

(1) Brüt rezervlerden muhabir açıkları düşülcerek netleştirilmiştir.

(2) 17 Eylül 1993 itibarıyle

KAYNAK: T.C. Merkez Bankası

6) DIŞ BORÇLAR

Türkiye'nin dış borç stoku sürekli artış eğilimini 1993 yılında da sürdürmüştür, yıl ortası itibarıyla toplam dış borç stoku (geçen yıl sonuna göre % 7,8 artışla) 60 milyar \$'a yaklaşmıştır. 1993'ün ilk 6 aylık döneminde kısa-vadeli borçların toplam içindeki payı % 22,7'den % 24,1'e yükselirken bu gelişmede ticari banka ve diğer sektörlerin kısa vadeli dış borçlanmalarındaki artış etkin olmuştur. Orta-uzun vadeli dış borçlar içinde özel sektör payı % 7,5'ta kalırken, konsolide bütçe (Hazine Borçları, Katma Bütçe ve devirli Borçlar) % 61 ile en büyük payı alırken, diğer kamu sektörünün payı ise % 31,5 olmuştur.

Dış borçlardaki hızlı artış yanında, Türkiye'nin dış borç stokunun GSMH'ya oranı diğer gelişmekte olan ülke ortalamasının üzerinde bulunmaktadır.

Tablo 36: DIŞ BORÇ STOKU (MİLYON \$)

	1993 (1)	1992	1991	1990
VADELERİNİ GÖRE:				
Kısa Vadeli	14.485	12.660	9.117	9.500
Orta-Uzun Vadeli	44.896	42.932	41.372	39.535
TOPLAM	59.931	55.592	50.489	49.035
BORÇLULARA GÖRE:				
a) Kısa Vadeli Borçlar	14.485	12.660	9.117	9.500
• TC Merkez Bankası	633	572	567	855
• Ticari Bankalar	8.097	7.157	5.216	5.373
• Diğer Sektorler	5.755	4.932	3.344	3.272
b) Orta-Uzun Vadeli Borçlar	44.896	42.932	41.372	39.535
• Konsolidasyon Bütçe (2)	27.463	25.798	25.134	23.660
• Diğer Kamu Sektorü	14.044	13.950	13.909	14.078
• Özel Sektor	3.389	3.184	2.252	1.790

(1) Haziran sonu itibarıyla geçici

(2) Hazine Borçları, katma bütçe, devirli borçlar.

7. YABANCI SERMAYE

Yabancı sermaye girişlerinde 1993 yılında hissedilir bir azalma kaydedilmiştir. 1992 yılı itibarıyle % 70'i imalat sektörüne giden yabancı sermaye girişleri, 1993'ün ilk 9 ayı sonunda geçen yılın aynı dönemine kıyasla % 10 azalarak 664 milyon dolar olmuştur. Halbuki 1990, 1991 ve 1992 yıllarında filili yabancı sermaye girişleri kayda değer bir sıçrama yapmış, ve sırasıyla 789, 910 ve 1.012 milyon dolar tutarında gerçekleşmiştir.

1993 yılında yabancı sermaye girişleri ve doğrudan yabancı yatırımlardaki bu azalmanın, yabancı yatırımcıların 1995'te gerçekleşeceği belirtilen gümrük birliğinden yararlanarak yatırım yerine doğrudan Türkiye'ye ihracat yapmak istemesi, Türkiye'deki ekonomik ve siyasi atmosferin yabancı yatırımcıların güvenini azaltması, ve doğu Avrupa ile Çin gibi bölgelere yabancı yatırımlarının kayması gibi faktörlerden kaynaklanmıştır.

8. DÖVİZ KURLARI

1992 yılında TL'nin ABD dolarına karşı değer kaybı % 65, Alman markına karşı değer kaybı da % 63 civarında gerçekleşmiştir.

1993 yılının ilk yarısında nisbi olarak yavaş seyreden kur artışları, daha sonraki aylarda hükümetin "reel devalüasyon" politikasına bağlı olarak hızlanma göstermiş, TL ilk on aylık dönemde ABD Dolarına karşı % 53, Alman Markına karşı da % 47 civarında bir değer kaybına uğramıştır.

Daha önceki dönemlerde serbest piyasa ile Merkez Bankası Kurları arasındaki farkın genelde % 2'nin üzerine çıkmasına müsaade etmeyen ve piyasaya sık ve küçük çaplı müdahaleler yapan Merkez Bankası, son günlerde serbest piyasa resmi kur farkının % 4'lere kadar çıkışına müsaade ederek daha seyrek ama büyük ölçekli müdahalelere yönelmektedir. Bu ise piyasa kurlarında önemli iniş/çıkışlara yol açmaktadır.

Tablo 37: DÖVİZ KURLARI VE ENFLASYONDAKİ YILLIK ARTIŞ ORANLARI (%)

Yıllar	Enflasyon oranı	ABD doları	Alman markı
1983	37,1	51,5	30,0
1984	49,7	56,1	36,5
1985	44,2	30,3	63,3
1986	30,7	32,7	66,1
1987	55,1	44,8	79,7
1988	75,2	63,6	46,2
1989	68,8	27,9	31,7
1990	60,4	26,7	43,7
1991	71,1	88,1	73,1
1992	66,0	55,6	59,5

9. ALTIN FİYATLARI

Yurtiçi piyasadaki altın fiyatları, Londra piyasasındaki fiyat artışları ve canlı talebe bağlı olarak 1993 yılında daha hızlı bir artış eğilimi sergilemiş, Eylül 1993 sonu itibarıyla külçe altın fiyatları yıllık bazda % 66,9, Cumhuriyet altın fiyatı da % 72,6 artış göstererek, aynı dönemde gerçekleşen tüketici fiyat artışlarının üzerine çıkmış ve tasarrufluya reel bir gelir sağlamıştır.

Türk Parası Kiyimetini Koruma Hakkında 32 sayılı Karar'da 1993 yılı başlarında yapılan bir değişiklikle Türkiye'de altın ticaretini düzenleyen mevzuat değiştirilmiş, altının Türk Lirası karşısındaki değerinin Merkez Bankası tarafından tesbit edilmesi uygulamasına son verilmiştir. Altın ithal ve ihracında Merkez Bankası tekeline son verilerek, ithal ve ihracların Altın Borsası Aracılık Belgesi'ne sahip bankalarca da yapılabilmesine imkan tanınmıştır. Diğer bir mevzuat yeniliği de, Merkez Bankası ve bankaların Türkiye'de mukim kişiler adına altın depo hesabı açabilmelerine imkan tanımak olmuştur.

Tablo 38: ALTIN FİYATLARI

	İSTANBUL PIYASASI						LONDRA PIYASASI		
	KÜLÇE (gr)			CUMHURİYET (ADET)			1 OZ (≈31,105 gr)		
	Satış (TL)	Yılta %	Aylık %	Satış (TL)	Yılta %	Aylık %	Satış (\$)	Yılta %	Aylık %
	Değisme	Değisme		Değisme	Değisme		Değisme	Değisme	
ARALIK 1992	91.820	54,8	-2,9	514.820	54,9	-3,5	362,16	-1,1	2,4
MART 1993	101.125	47,1	-2,8	683.000	47,3	-5,1	367,49	0,09	0,7
HAZİRAN 1993	129.200	66,7	-7,0	576.888	71,3	-6,7	370,40	5,2	0,4
AĞUSTOS	141.500	79,3	-0,1	1.063.750	86,8	0,1	394,39	11,0	0,7
EYLÜL 1993	139.250	88,5	-1,5	964.500	72,6	-3,1	385,1	8,8	-1,2

KAYNAK: Merkez Bankası

10. DIŞ ÖDEMELER DENGESİNE İLİŞKİN 1994 YILI PROGRAM HEDEFLERİ

1993 yılının ilk 9 aylık gerçekleştirmelerine dayalı olarak, 1993 yılının tamamı için:

- (a) İthalatın 28,5 milyar \$, ihracatın ise 15,2 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmesi, buna göre dış ticaret açığının 13,4 milyar \$'a yaklaşması beklenmektedir (Bu gerçekleşme tahminine göre **dış ticaret açığı geçen yıla göre % 63 oranında artış olacaktır**).
- (b) Cari işlemler açığının geçen yıla oranla % 430 artışla 5 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.
- (c) Sermaye hesabındaki fazlalığın ise geçen yıla oranla % 100 artış göstererek **7,3 milyar \$ civarında gerçekleşeceğini tahmin edilmektedir**.

1994 yılında: % 4,5 oranında GSMH büyümesi, iç talep genişlemesinin kontrol altına alınması, kamu borç gereksiniminin GSMH'ya oranının azaltılması, gerçekçi kur politikaları izlenmesi ve ihracatın teşvik edilmesi varsayımları altında ödemeler dengesi ile ilgili program hedefleri ise şöyledir;

- (a) Toplam ithalatın (1993 yılı gerçekleşme tahminine göre) % 6,3 artışla 30,3 milyar \$, toplam ihracatın ise % 13,2 artışla 17,2 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir; buna bağlı olarak dış ticaret açığının 13,2 milyar \$ civarında gerçekleşmesi öngörülmektedir.
- (b) Cari işlemler açığının yarı milyar \$ civarında gerileyerek 4,5 milyar \$ düzeyinde gerçekleşmesi beklenmektedir.
- (c) 1994 yılında toplam 8,9 milyar \$ dış borç servis ödemesi yapılacaktır. Bu miktarın 4,9 milyar \$'ı ana para geri ödemesi, 4 milyar \$'ı da faiz ödemesidir.
- (d) 1994 yılında 8 milyar \$'lık dış kredi kullanımı programlanmış olup, bu miktarın 1,5 milyar \$'ı kısa vadeli, 1,3 milyar \$'ı portföy yatırımı, 5,2 milyar \$'ı da orta-uzun vadeli kredilerden oluşacaktır.
- (e) 1994 yılında, 1 milyar \$'ı resmi rezervlerde olmak üzere toplam 1,2 milyar \$ tutamında rezerv artışı tahmin edilmektedir.

Tablo 39: DIŞ TİCARET, CARI İŞLEMİLER VE SERMAYE HAREKETLERİ DENGESİ (MİLYON \$)

	1994 (1)	1993 (1)	1992	1992	1993	OCAK - EYLÜL
DIŞ TİCARET DENGESİ	-13.240	-13.360	-5.883	-8.191	-10.770	
CARI İŞLEMİLER DENGESİ	-4.460	-5.010	-777	-943	-4.827	
SERMAYE HAREKETLERİ DENGESİ	5.460	7.325	2.569	3.648	7.079	

(1) 1993 Gerçekleşme Tahmini
(2) 1994 Program Hedefi.

BÖLÜM V

FİYAT HAREKETLERİ

1. GENEL FİYAT DÜZEYİNDEKİ ARTIŞ

Kamu kesimi fiyat artışlarının yılın ilk çeyreğinde sınırlı tutulması, Türk Lirası'nın diğer paralara karşı reel olarak değerlendirilmesi ve ithal fiyatlarının döviz bazında gerilemesine bağlı olarak ithal maliyetlerinin nisbeten düşük hızda artması sonucu 1993 yılının ilk 3-4 aylık döneminde gerileme eğilimine giren yıllık enflasyon hızı, daha sonraki aylarda dalgalandı bir artış trendi izleyerek Kasım 1993 itibarıyle Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ne göre % 61,4'e Tüketiciler Fiyat Endeksi'ne göre de % 69,6'ya ulaşmıştır. Tarım sektöründe yaş meyve/selçuk üretimindeki azalma genel fiyat düzeyini olumsuz yönde etkilerken, Kasım ayı içinde uygulamaya konan KDV oranlarındaki artış da fiyatlarda yüksek oranlı artışlara yol açmış, sadece Kasım ayında fiyat artışları gerek toptan eşyada ve gerekse tüketici fiyatlarında % 6,4'lük düzeye ulaşmıştır.

Kasım ayı itibarıyle % 70 düzeyine ulaşan enflasyon hızı, 1993 yılında da hedeflenen enflasyon hızının (% 45 civarında) çok üzerine çıktıığına işaret etmektedir.

Kısmen ilk aylardaki sınırlı fiyat ayarlamaları nedeniyle, kamu kesimi fiyat artışları özel sektör fiyat artışlarının yıllık bazda 8-10 puan altında gerçekleşmiştir.

1994 yılı programı, enflasyon hızının -Toptan Eşya Fiyat Endeksi'ne göre- yıllıkortalama % 54,6 düzeyinde gerçekleşeceğini, 1994 yılı sonu itibarıyla da yıllık % 48,2'e gerileyeceğini öngörmektedir. Buna mukabil; 1994 yılı için beklenen ekonomik gelişmeler bu enflasyon hedefinin tutturulamayacağı ve hatta 1993 yılına göre enflasyonun daha da hızlanacağı intibârı vermektedir.

1993 yılının ilk aylarında tarım lehine gelişme gösteren iç ticaret hadleri (tarım fiyatlarının sanayi fiyatlarına oranı) daha sonraki aylarda sanayi lehine dönmüş ve 96,5'a kadar gerilemiştir. (1987 = 100)

Tablo 40: YILLIK ENFLASYON ORANI (%)

	TOPTAN EŞYA FIYATLARI		TÜRKETİCİ FIYATLARI	
OCAK	1992	1993	1992	1993
ŞUBAT	69,0	52,7	78,5	59,8
MART	69,0	52,7	77,8	58,2
NİSAN	68,1	53,3	78,7	58,0
MAYIS	63,0	54,0	74,0	58,0
HAZİRAN	59,5	57,3	69,9	65,0
TEMMUZ	57,7	60,5	65,8	67,2
AĞUSTOS	57,1	65,2	65,8	73,1
EYLÜL	57,3	63,5	65,5	71,2
EKİM	60,1	60,0	67,7	68,2
KASIM	63,3	57,0	69,2	67,2
ARALIK	62,7	61,4	68,6	69,6
	61,7	-	68,0	-

KAYNAK: DİE

Tablo 41: AYLIK FİYAT ARTIŞLARI

	TOPTAN EŞYA FİYATLARI		TÜKETİCİ FİYATLARI	
	1992	1993	1992	1993
OCAK	11,0	5,0	9,4	5,3
ŞUBAT	5,2	5,2	5,0	4,0
MART	4,3	4,8	4,9	4,8
NİSAN	2,2	2,6	3,8	4,4
MAYIS	0,7	2,9	0,9	4,7
HAZİRAN	0,2	2,3	0,5	1,8
TEMMUZ	1,8	4,7	1,3	4,9
AĞUSTOS	4,8	3,8	3,8	2,7
EYLÜL	6,3	4,0	7,4	5,6
EKİM	5,5	3,6	7,6	6,9
KASIM	3,5	6,4	4,9	6,4
ARALIK	3,6	-	2,7	-

KAYNAK: DİE

Tablo 42: İÇ TİCARET HADLERİ

	FİYAT ARTIŞLARI %		TARIM FİYATLARI / SANAYİ FİYATLARI (1987 = 100)
	TARİMDA	SANAYİDE	
1990	70,6	46,9	97,9
1991	50,8	55,3	95,1
1992	62,7	59,7	96,9
1993			
OCAK	7,8	3,5	93,7
ŞUBAT	12,4	3,2	102,1
MART	11,4	2,7	110,7
NİSAN	3,6	2,2	112,3
MAYIS	-3,9	5,3	102,4
HAZİRAN	-4,0	4,3	94,3
TEMMUZ	8,2	3,7	98,3
AĞUSTOS	3,4	3,9	97,9
EYLÜL	2,3	6,1	95,8
EKİM	4,1	3,1	96,5

BÖLÜM VI

MÜSİAD'IN 1994 YILI İÇİN BEKLENTİLERİ VE ÖNERİLERİ

- * 1994 yılında sabit fiyatlarla tarımın % 2,5 , sanayinin % 4,5 , hizmetlerin % 4 ve sonuçta genel ekonominin % 4,5 oranında büyüyeceğini tahmin ediyoruz.
- * Sıhhatlı bir ekonomik büyümeye, dünya pazarlarında rekabet gücüne sahip sanayilerin gelişmesine yönelik bütünlük gerekir. ABD ve Japonya gibi dünya ticaretinde birinci ve üçüncü sırada gelen ülkelerde ihracatın Gayri Safi Milli Hasila içindeki payının sırasıyla % 9 ve % 11 olduğu göz önünde tutulursa, ülke içinde tüketim potansiyeli olmayan ürünlerin ihracat edilmesini beklememek gereklidir. Bundan dolayı ihracat edilecek mallar için önce ülke-içi tüketim talebi arttırmalıdır.
- * Yıllar itibarıyle yatırımların yavaşlaması sonucu mevcut kapasite sınırlarına gelinmiş olup, sürdürülebilir (sustainable) ihracata dayalı büyümeyen sağlanması için rekabet gücü yüksek sektörlerde ilave kapasite, tevzi/modernizasyon yatırımlarına ağırlık verilmelidir.
- * Kamunun, imalat sanayinden çekilmekte olması olumlu bir gelişme olup, teknoloji ve bireyim olarak özel sektörün daha iyi yapabileceği belirli altyapı alanlarından da (enerji, otoyollar, limanlar, havalimanları gibi) çekilmesi gereklidir.
- * Özel sektörün yaptığı konut yatırımları, imar ve şehirleşme çarpıklığını da önlemek için "uydu şehirler" kurulması alanına yönlendirilmelidir.
- * Büyük şehirlerdeki yoğunlaşmayı önlemek için yatırımlar ve teşvikler ülkenin değişik bölgelerinde sanayi altyapısı ve bireyim ile üniversite bulunan şeirlere

(Konya, Kayseri, Eskişehir, Malatya, Diyarbakır, Gaziantep vb. gibi) yönlendirilmelidir. Böylece **değişik bölgelerde "cazibe merkezleri" kurulması nüfusun daha iyi yayılmasını sağlayabilecektir.**

Bu arada, yapımı süren üçüncü otomobil fabrikasına ek olarak, kurulma izni verilen iki otomobil fabrikasının da İstanbul hinterland'ında (Kocaeli, Sakarya) kurulması olmasından bu bölgedeki aşırı nüfus yoğunlaşmasını daha da artıracagından iç bölgelere kaydırılmaları sağlanmalıdır.

- Türk sanayinin % 50'sinden fazlasının ve bankacılığın % 70'inin kamu ağırlıklı olduğu bir ekonomik yapıda özelleştirme zorunludur. Özelleştirme, bununla beraber, bütçe açıklarını kapamak için değil, verimliliği artıracak ülke ekonomisine katma değer sağlamaya ve refah düzeyini yükseltmeye yönelik bir düşüncenin içinde yapılmalıdır.

Özelleştirmede para kimden gelirse gelsin anlayışı yerine, üretim (bankacılıkta hizmet), yeni teknoloji getirme ve istihdam açısından en iyi teklif veren ciddi, dürüst ve tecrübeli müteşebbisler tercih edilmelidir.

Özelleştirmede 100 milyar dolar gelir hedeflenirken son 19 yılda yalnızca 2 milyar dolar gelir elde edilmesi, **özelleştirme hedefinde yalnızca % 2'lük bir başarı sağladığını** göstermektedir. Özelleştirme için belirli bir zaman süresi (24 ay, 36 ay gibi) tesbit edilmeli ve bu süreç içinde bitirilmelidir.

- **Gittikçe artan işsizliği önlemek için hem özel hem de kamu kesiminde yarım gün (part-time) çalışma yasallaştırılmalıdır.**
- Genel katma bütçeli idarelerde personelle yapılan ödemeler net olarak hesaplanmalı, böylece personel ve diğer cari harcamalardan önemli parasal tasarruflar sağlanmalıdır.
- 1994 yılı programında öngörülen bütçe açıklarının daha yüksek düzeylerde gerçekleşebileceğini ve açıklanan iç faiz oranlarının da oluşturacağı baskı nedeniyle daha yüksek oranda Merkez Bankası finansmanına başvurulacağı, parasal genişlemenin daha hızlı seyredeceği tahminlerine bağlı olarak; **enflasyonun 1994 yılında daha da hızlanacağı ve % 75 civarında gerçekleşeceğini tahmin ediyoruz.**
- İhracattaki durgunluk ve ithalat patlamasıyla dış ticaret açığı ve cari işlemler açığının hızla artması, turizm gelirleri ve yabancı sermaye gelirlerinin istikrarlı döviz kaynakları olmadığı, ve ancak ihracat artışı yoluyla istikrarlı bir cari işlemler dengesinin kurulabileceğini ortaya koymuştur. Bu nedenle ekonomik politikada ihracata dayalı üretim artısına öncelik verilmelidir. İthalat gereksinimini asgariye indirecek stratejiler üretilmelidir.

(Konya, Kayseri, Eskişehir, Malatya, Diyarbakır, Gaziantep vb. gibi) yönlendirilmelidir. Böylece **değişik bölgelerde "cazibe merkezleri" kurulması nüfusun daha iyi yayılmasını sağlayabilecektir.**

Bu arada, yapımı süren üçüncü otomobil fabrikasına ek olarak, kurulma izni verilen iki otomobil fabrikasının da İstanbul hinterland'ında (Kocaeli, Sakarya) kurulması olmasından bu bölgedeki aşırı nüfus yoğunlaşmasını daha da artıracagından iç bölgelere kaydırılmaları sağlanmalıdır.

- Türk sanayinin % 50'sinden fazlasının ve bankacılığın % 70'inin kamu ağırlıklı olduğu bir ekonomik yapıda özelleştirme zorunludur. Özelleştirme, bununla beraber, bütçe açıklarını kapamak için değil, verimliliği artıracak ülke ekonomisine katma değer sağlamaya ve refah düzeyini yükseltmeye yönelik bir düşüncenin içinde yapılmalıdır.

Özelleştirmede para kimden gelirse gelsin anlayışı yerine, üretim (bankacılıkta hizmet), yeni teknoloji getirme ve istihdam açısından en iyi teklif veren ciddi, dürüst ve tecrübeli müteşebbisler tercih edilmelidir.

Özelleştirmede 100 milyar dolar gelir hedeflenirken son 19 yılda yalnızca 2 milyar dolar gelir elde edilmesi, **özelleştirme hedefinde yalnızca % 2'lük bir başarı sağladığını** göstermektedir. Özelleştirme için belirli bir zaman süresi (24 ay, 36 ay gibi) tesbit edilmeli ve bu süreç içinde bitirilmelidir.

- **Gittikçe artan işsizliği önlemek için hem özel hem de kamu kesiminde yarım gün (part-time) çalışma yasallaştırılmalıdır.**
- Genel katma bütçeli idarelerde personelle yapılan ödemeler net olarak hesaplanmalı, böylece personel ve diğer cari harcamalardan önemli parasal tasarruflar sağlanmalıdır.
- 1994 yılı programında öngörülen bütçe açıklarının daha yüksek düzeylerde gerçekleşebileceği ve açıklanan iç faiz oranlarının da oluşturacağı baskı nedeniyle daha yüksek oranda Merkez Bankası finansmanına başvurulacağı, parasal genişlemenin daha hızlı seyredeceği tahminlerine bağlı olarak; **enflasyonun 1994 yılında daha da hızlanacağı ve % 75 civarında gerçekleşeceğini tahmin ediyoruz.**
- İhracattaki durgunluk ve ithalat patlamasıyla dış ticaret açığı ve cari işlemler açığının hızla artması, turizm gelirleri ve yabancı sermaye gelirlerinin istikrarlı döviz kaynakları olmadığı, ve ancak ihracat artışı yoluyla istikrarlı bir cari işlemler dengesinin kurulabileceğini ortaya koymustur. Bu nedenle ekonomik politikada ihracata dayalı üretim artısına öncelik verilmelidir. İthalat gereksinimini asgariye indirecek stratejiler üretilmelidir.

- * İhracatı teşvik ederken uluslararası ticaret kurallarına aykırı olan dolaylı parasal teşvikler değil, daha üretim aşamasında ve girdilerin maliyetini azaltacak teşvik araçları uygulanmalıdır.
- * İhracat teşvikleri daha ziyade dış ticaret esneklikleri fazla olan küçük ve orta boy sanayi işletmelerinde (KOBİ'ler) arzu edilen sonuçları doğurabilir. Türkiye'de ilk 500 büyük şirketin 1992 yılı satışları içinde ihracatın payı % 10'un altındadır. Hatta tekstil ve demir-çelik şirketleri hariç bırakılırsa bu oran % 4'ün altına inmektedir. Halbuki ilk 500'den sonra gelen 250 şirketin cirosu içinde ihracatın payı % 20'dir. Bu şirketlerin bazlarında ihracat/satış oranı % 50-70 arasında değişmektedir.
- * Ayrıca üretiminin % 20-49'unu ihrac eden firmalarda çalışanlardan kesilen gelir vergisi % 50 oranında indirilmeli; üretiminin % 50 ve daha fazlasını ihrac eden firmalarda ise gelir vergisi stopajı tamamen kaldırılmalıdır.
- * 1994 yılında ihracatın 17 milyar dolar, ithalatın 32 milyar dolar ve dış ticaret açığının 15 milyar dolar (ihracatın ithalatı karşılama oranı % 53,1) dolayında olacağını tahmin ediyoruz.
- * Döviz kurları artışında bugüne kadar ki uygulamanın devam edeceğini düşünmek yanlış olmaz. 1994 yılı sonunda 1 ABD doları = 24.000 TL, 1 Alman Markı = 13.300 TL olacaktır.
- * Dış borçlanma hızla artarken, dış borçlanmanın maliyeti de hızla artmaktadır (Japonya piyasalarında Japon Yeni üzerinden borçlanmadan görüldüğü gibi). Bundan dolayı iç borçlanmada olduğu gibi dış borçlanmada da "para bulayım da nereden olursa olsun" anlayışından kesinlikle vazgeçilmeli, sağlam ve rasyonel bir borç yönetimi oluşturulmalıdır.
- * Türkiye "ne pahasına olursa olsun, AT'na gümrük birliği yoluyla bağlanayım" yanışına düşmüştür. Bu da pazarlık gücünü kaybettirmekte, AT giderek sertleşen bir tutumla tüm taleplerini empoze etmeye çalışmaktadır. Türkiye AT'la ticari ilişkilerini tercihli statüde tutmalıdır; ilişkilerin gümrük birliği temelinde olmasının Türk ekonomisine şu anda yarardan çok, zararı dokunacaktır.

Cünkü rekabet için şartlar eşit değildir; Avrupa sanayi 150 yıllık bir sınai altyapı ve birikime, yüksek teknolojik seviyeye sahipken, Türk sanayinin en fazla 25-30 yıllık bir birikimi vardır. Bu arada finansman, ham madde ve malzeme, enerji gibi girdi maliyetlerinde Türk sanayi çok dezavantajlı konumdadır. Bu şartların eşitlenmesi zorunludur.

MÜSİAD ARAŞTIRMA RAPORLARI-4

**TÜRKİYE EKONOMİSİ
1994**

- 1993 DEĞERLENDİRMESİ
- 1994 BEKLENTİLERİ

OCAK 1994

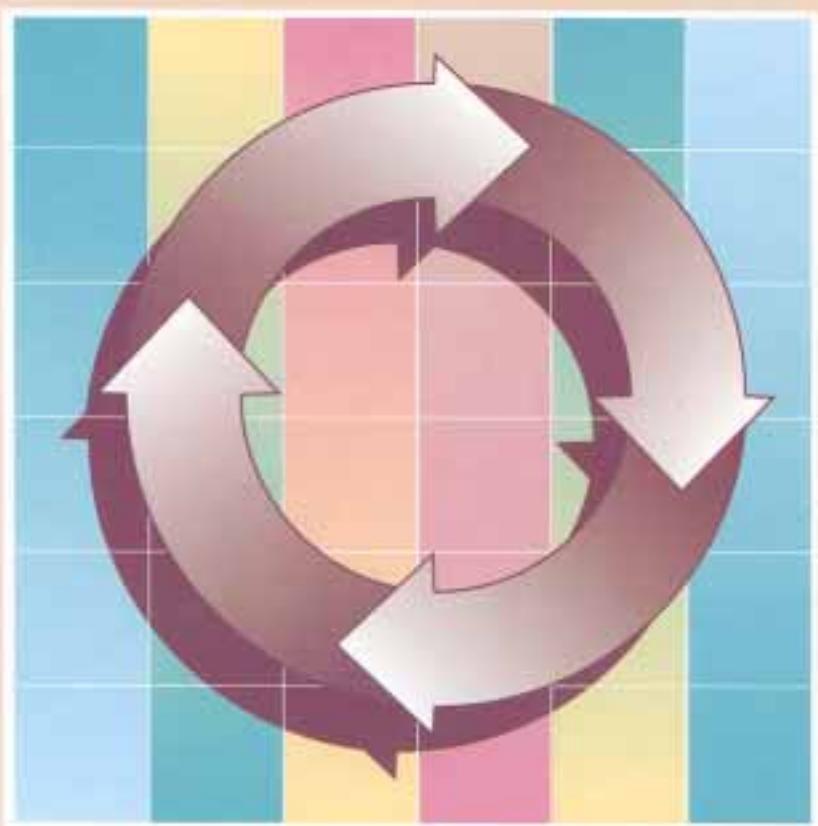
MÜSİAD ARAŞTIRMA RAPORLARI-4

TÜRKİYE EKONOMİSİ 1994

- 1993 DEĞERLENDİRMESİ
- 1994 BEKLENTİLERİ

OCAK 1994

TÜRKİYE EKONOMİSİ 1994

1993 DEĞERLENDİRMESİ
1994 BEKLENTİLERİ

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADamlARI DERNEĞİ